

**En eller flera skador; det försäkringsrättsliga
skadebegreppet**

Magisteruppsats, 2006

Affärsjuridiska programmet med Europainriktning

Linköpings universitet, vt 06

Jessica Eijvergård

**Engelsk titel: One or More Than One Insured Damage; the
Concept of Damage in Insurance**

1. INLEDNING	2
1.1 PROBLEMBAKGRUND	2
1.2 PROBLEMFÖRMULERING.....	3
1.3 SYFTE.....	4
1.4 MÅLGRUPP.....	4
1.5 AVGRÄNSNINGAR.....	4
1.6 METOD.....	5
1.6.1 Praktisk metod.....	5
1.6.2 Metodkritik.....	5
1.7 DISPOSITION.....	6
2 REFERENSRAM.....	7
2.1 DET FÖRSÄKRINGSRÄTTSLIGA SKADEBEGREPPET	7
2.1.1 Allmänt om skadebegreppet.....	7
2.1.2 Begreppet skada/förlust.....	8
2.1.3 Begreppet skadehändelse/-tillfälle.....	9
2.1.4 Några rättsfall vilka berör det försäkringsrättsliga skadebegreppet	11
2.1.5 Orsakssamband	12
2.2 VAD UTLÖSER FÖRSÄKRINGSBOLAGETS ANSVAR ENLIGT FÖRSÄKRINGSVILLKOREN?	14
2.2.1 Allmänt	14
2.2.2 Orsaks- respektive inträffandepincipen	14
2.2.3 Upptäcktsprincipen.....	15
2.2.4 Claims made-principen.....	16
2.3 EN ELLER FLERA SKADOR I FÖRSÄKRINGSRÄTTSLIG BEMÄRKLSE.....	16
2.3.1 Allmänt om en eller flera skador	16
2.3.2 Skador genom samverkan mellan skadehändelse och nya omständigheter	19
2.3.3. Samma orsak och tillfälle	23
2.3.4 Ytterligare några fall.....	25
2.3.4.1 Ansvarsförsäkring.....	25
2.3.4.2 Egendomsförsäkring.....	28
2.3.5 Serieskada.....	31
2.3.5.1 Vad konstituerar en serieskada?	31
2.3.5.2 Serieskadeklausuler	32
2.3.5.3 Exempel försäkringsbelopp vid serieskada.....	35
2.3.6 En eller flera skador och återförsäkring	36
2.3.7 Några sammanfattande ord inför analysen	38
3 ANALYS.....	39
3.1 VALET AV SKADEBEGREPP I FÖRSÄKRINGSVILLKOREN	39
3.2 FLERSKADEPROBLEMATIKEN	42
3.2.1 Allmänt	42
3.2.2 Egendomsförsäkring.....	43
3.2.2.1 Tidskriteriet för egendomsförsäkring	43
3.2.2.2 Platskriteriet i egendomsförsäkring	44
3.2.2.3 Krav på orsak, förutsebarhet och avsikt för egendomsförsäkring.....	44
3.2.2.4 Naturlighets-/rimlighetskriteriet för egendomsförsäkring.....	47
3.2.2.5 Sammanfattande exempel; kriterier för en eller flera egendomsskador	48
3.2.3 Ansvarsförsäkring.....	50
3.2.3.1 Tids-/tillfälleskriteriet för ansvarsförsäkring	50
3.2.3.2 Orsakskriteriet för ansvarsförsäkring.....	51
3.2.3.3 Platskriteriet för ansvarsförsäkring.....	51
3.2.3.4 Naturlighets-/rimlighetskriteriet för ansvarsförsäkring.....	52
3.2.3.5 Sammanfattande exempel; kriterier för en eller flera ansvarsskador	52
3.2.3.6 Serieskadeklausuler i ansvarsförsäkring	53
4 SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER.....	57
5 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	60

1. Inledning

1.1 Problembakgrund

Det förekommer att hänvisningar görs till skadebegreppet inom skadeståndsrätten när fråga egentligen är om det försäkringsrättsliga¹ skadebegreppet. Betydande problem kan emellertid uppstå när begrepp lånas från andra rättsområden. Vad gäller skadeståndsrätten är skadebegreppet relativt brett; något som passar mindre bra inom försäkringsrätten, vilken till stor del har sin utgångspunkt i avtalstolkning. Inom försäkringsrätten är det viktigt att dra en skarpare gräns än inom skadeståndsrätten för vad som skall anses utgöra exempelvis en skada eller en skadehändelse. Det handlar inte enbart om att fastställa huruvida en skada föreligger, utan kanske snarare om att avgöra huruvida försäkringsersättning skall utgå och om att avgränsa/definiera försäkringsgivarens ansvar. Olika försäkringsbolag använder olika skadebegrepp och olika principer i sina villkor för att beskriva vad som utlöser deras ansvar. Frågan är vilka skillnader som finns mellan de olika skadebegreppen och vilka konsekvenser dessa skillnader medför för försäkringsbolagens ansvar.

Ett grundkoncept inom försäkringsrätten är ”en skada, en självrisk, ett försäkringsbelopp”. Härav följer att det är av stor betydelse att avgöra vad som skall anses konstituera en skada; något som kan skapa problem. Flerskadeproblematiken visar sig i en rad olika, såväl allvarsamma som mer vardagliga, situationer. När två plan, som en del av en och samma terroristattack, flögs rakt in i Tvillingtornen i New York den 11 september 2001 uppstod mycket omfattande skador. När en rörmokare utförde arbete i 80 våtrum gjorde han samma misstag i alla våtrummen, vilket ledde till skador i desamma. Efter att ett fartyg skadades under färd genom is bogserades det till en nödhamn för reparation, varpå nya skador uppstod. Mot bakgrund av en tolkning av, de i försäkringsvillkoren valda, skadebegreppen uppkommer frågan huruvida dessa olika skador var att betrakta som en eller flera. Var omständigheterna i övrigt sådana att flera skador försäkringstekniskt skulle behandlas som en skada? Den ekonomiska betydelse som lösandet av flerskadeproblematiken har visar sig alltmer, exempelvis genom massrättegångar utomlands i vilka svenska försäkringsbolag är delaktiga. Tusentals människor yrkar ersättning på grund av asbestskador eller dylikt och det har uppenbarligen stor ekonomisk betydelse för försäkringsbolagen huruvida en eller flera tusen självrisker skall dras.

¹ Observera att med försäkringsrätt i denna uppsats avses försäkringsrätten i snäv mening, det vill säga exklusive skadeståndsrätten.

När flera skador uppstår som har någonting gemensamt, såsom att de har uppstått till följd av samma skadehändelse, har uppstått i ett enda sammanhang eller på något annat sätt har ett nära samband, måste det avgöras huruvida dessa skador tillsammans skall anses konstituera en eller flera skador. Framförallt beräkningen av självrisk och av försäkringsersättning är beroende av detta avgörande, vilket är av stor ekonomisk betydelse för såväl försäkringsbolagen som försäkringstagarna. Risken måste som bekant fördelas mellan försäkringstagaren och försäkringsbolaget, och därefter mellan försäkringsbolaget och återförsäkrare. Försäkringstagaren och försäkringsbolaget har som regel en avtalad självrisk; en viss summa som dras från försäkringsersättningen vid varje försäkringsfall. Särskilt viktig är frågan om en eller flera skador när det i försäkringsvillkoren saknas en klausul vilken stadgar att självrisk endast dras från skadebeloppet upp till en viss gräns per år. Detsamma gäller för de fall försäkringsersättning, enligt försäkringsvillkoren, skall utgå endast upp till ett visst belopp per skada och/eller försäkringstid, ett så kallat försäkringsbelopp. Har flera skador uppstått och skall dessa tillsammans behandlas som en skada, riskerar försäkringstagaren att gå miste om ersättning för stora delar av förlusten om skadorna tillsammans uppgår till ett större belopp än försäkringsbeloppet. Frågan är vilka faktorer som påverkar bedömningen om antalet skador och vilken inbördes betydelse dessa faktorer skall tillmätas.

I försäkringsvillkor för ansvarsförsäkring² finns ofta så kallade serieskadeklausuler vilka stadgar att flera skador under särskilda, mer eller mindre väl uttryckta, förutsättningar skall behandlas som en skada. Olika försäkringsbolag har utformat dessa klausuler olika, varför det är svårt att uttyda något generellt, vedertaget sätt på vilket denna typ av skador (flerskadeproblematiken) skall hanteras. Skillnader förekommer dessutom i försäkringsvillkoren beroende på till vilken bransch de riktar sig.

1.2 Problemformulering

I denna uppsats ämnar jag besvara följande frågeställningar:

- Vilka skadebegrepp tillämpas i försäkringsvillkor för ansvars- och egendomsförsäkring, vilken innebörd har dessa begrepp och vilka konsekvenser medför valet av skadebegrepp för försäkringsbolagens ansvar?

² I Sverige gäller detta inte egendomsförsäkring.

- Hur skall de i försäkringsvillkor valda skadebegreppen tolkas i syfte att avgöra huruvida, i försäkringsrättslig bemärkelse, en eller flera skador föreligger?
- Vilka kriterier uppställs för att flera skador i försäkringsrättslig bemärkelse skall behandlas som en enda? Skiljer sig dessa kriterier åt ifråga om egendoms- respektive ansvarsskada?

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är främst att undersöka vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att flera skador/skadehändelser försäkringstekniskt skall behandlas som en skada/skadehändelse. Med detta syfte följer att undersöka innebörden av olika försäkringsvillkor, såsom serieskadeklausuler. Jag ämnar även framhålla några av de konsekvenser som olika utformningar av försäkringsvillkor kan få för försäkringsbolag och försäkringstagare. Ett andra syfte, vars uppfyllande till viss del är en förutsättning för uppfyllandet av det först angivna syftet, är att bringa klarhet i vilken innebörd de försäkringsrättsliga skadebegreppen rimligen och ändamålsenligt kan anses ha.

1.4 Målgrupp

Denna uppsats riktar sig främst till försäkringsbolag och försäkringsjurister, men även till andra intresserade. Läsaren bör i vart fall besitta grundläggande juridisk kunskap, men gärna mer fördjupad kunskap inom försäkringsrätt därtill.

1.5 Avgränsningar

Denna uppsats behandlar endast företagsförsäkring. På grund av den begränsade tid inom vilken detta uppsatsarbete skall genomföras har uppsatsen avgränsats till att främst beröra skadebegreppet inom egendoms- och ansvarsförsäkring.³ Av samma anledning måste en avgränsning göras i fråga om jämförelser med utländsk rätt, varför uppsatsen i detta avseende kommer att beröra mestadels nordisk rätt, men till viss del även engelsk rätt. Endast försäkringsvillkoren hos de fyra största aktörerna⁴ på den svenska företagsförsäkringsmarknaden kommer att studeras inom ramen för denna uppsats.

³ Uppsatsen har emellertid även betydelse för bland annat avbrottsförsäkring, eftersom ersättning ur sådan försäkring utgår för avbrottskada till följd av, ur egendomsförsäkring, ersättningsbar egendomsskada.

⁴ Zurich, If Skadeförsäkring (hädanefter If), Trygg-Hansa och Länsförsäkringar.

1.6 Metod

1.6.1 Praktisk metod

Denna uppsats kommer att ha såväl en intresseorienterad som en rent juridisk ansats. Inför författandet av referensramens huvuddel kommer jag mestadels att använda mig av nordisk, försäkringsrättslig doktrin, men till stor del även av andra traditionella rättskällor såsom rätts- och branschpraxis. Försäkringsrätt i Norden bygger på i stort sett samma grund och samarbeten mellan de nordiska länderna på detta område har förekommit under många år, varför inte bara svensk utan även norsk och dansk doktrin är av intresse och till hjälp för författandet av denna uppsats. Emellertid finns vissa skillnader i exempelvis avtalsvillkor, som måste beaktas. Referensramens andra del⁵ består av de i Sverige fyra största företagsförsäkringsbolagens försäkringsvillkor för kombinerad företagsförsäkring (egendomsförsäkring respektive ansvarsförsäkring). Ur dessa har jag hämtat villkor som är relevanta för denna uppsats. För att möjliggöra att uppsatsens huvudsyfte uppfylls kommer jag att separat reda ut vissa relevanta begrepp, såsom det försäkringsrättsliga skadebegreppet. Genom att analysera och jämföra vad jag har funnit om det försäkringsrättsliga skadebegreppet dels i de traditionella rättskällorna, dels i försäkringsvillkoren ämnar jag besvara uppsatsens problemformulering. Detta görs med hänsyn till det grundläggande syftet med försäkring och försäkringsparternas respektive intressen. Som framgår av problembakgrunden och problemformuleringen består denna uppsats av två delar. Den ena delen, vilken rör det försäkringsrättsliga skadebegreppet i bemärkelsen vad en försäkringsrättslig skada är, är möjligtvis till viss del redan besvarad i doktrin. För att kunna reda ut flerskadeproblematiken är det dock nödvändigt att i viss mån först besvara även denna fråga.

1.6.2 Metodkritik

Det huvudsakliga ämnet för denna uppsats är i mycket liten utsträckning behandlat i svensk rätt och doktrin. Med anledning härav har jag till viss del varit tvungen att använda mig av utländsk rätt och doktrin. Detta kan innebära såväl för- som nackdelar och det innebär ett visst osäkerhetsmoment, vilket bör hållas i åtanke.

⁵ Se bilaga 1.

1.7 Disposition

Frånsett detta inledande kapitel, inleds uppsatsen med en referensram, bestående av två delar. I den första delen redogörs för hur skadebegreppet presenteras och används i främst försäkringsrättslig doktrin, bransch- och rättspraxis. I den andra delen, vilken jag har valt att placera i bilaga⁶, presenterar jag de, för denna uppsats relevanta, på den svenska företagsförsäkringsmarknaden största försäkringsbolagens försäkringsvillkor. I de efterföljande kapitlen presenteras uppsatsens analysdel respektive ett sammanfattande avsnitt inklusive slutsatser. Uppsatsen avslutas med en källförteckning.

⁶ Se bilaga 1.

2 Referensram

2.1 Det försäkringsrättsliga skadebegreppet

2.1.1 Allmänt om skadebegreppet

För att i försäkringsteknisk/-rättslig bemärkelse kunna avgöra huruvida försäkrad egendom, efter en försäkrad skadehändelse, kan anses ha åsamkats en eller flera skador, är det nödvändigt att först reda ut vad som konstituerar en skada.⁷ Såväl i doktrin som i försäkringsvillkor florerar olika skadebegrepp och ett och samma begrepp används på olika sätt och med olika betydelser. Olika försäkringsbolag använder dessutom varierande skadebegrepp. I svenska försäkringsvillkor står det ofta att försäkringsersättningen är begränsad till ett försäkringsbelopp vid *varje skada* eller *varje skadetillfälle (skadehändelse)* och att en självrisk dras från ersättningen vid *varje skada* eller *varje skadetillfälle*. Frågan är vad som närmare bestämt skall anses ligga i de respektive uttrycken *skada* och *skadetillfälle*. Försäkringsvillkoren ger sällan någon tillräcklig definition av begreppen och inte heller finns några lagstadgade bestämmelser härom att tillgå. Wilhelmsen tycks mena att begreppen *skada*, *skadetillfälle* och *försäkringsfall*⁸ kan användas synonymt (i vart fall inom norsk försäkringsrätt).⁹ Som förhoppningsvis kommer att framgå nedan är dock vissa skillnader tänkbara. Åtskillnad måste dessutom göras vad gäller skadebegreppet i ansvars- respektive egendomsförsäkring. Den förra typen av försäkring täcker skadeståndsansvar med anledning av sak- eller personskada (i samma utsträckning som skadeståndsansvaret) medan den senare typen av försäkring enbart täcker sakskada. Med vissa undantag gäller att ansvarsförsäkring

⁷ Att skada i och för sig föreligger är fastställt.

⁸ I vissa andra nordiska länder förekommer det även att begreppet ”försäkringsfall” används i villkoren. Vid en ren bokstavstolkning av begreppet *försäkringsfall* förefaller även detta begrepp syfta till någonting som kan definieras exempelvis i tid och rum. I försäkringsrättsliga sammanhang används emellertid *försäkringsfall* vanligen som en beteckning på de skador eller förluster (de risker) som en försäkring ger skydd mot (jämför Wilhelmsen, Trine-Lise, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 111, Sjørettsfondet, 1989). Det finns dock flera tänkbara definitioner av begreppet försäkringsfall. Förmodligen avses med försäkringsfall ofta antingen orsaken till en skada, själva skadan eller (definierade) konsekvenser av denna (exempelvis ersättningskrav). Det är också tänkbart, och kanske mest praktiskt, att använda begreppet som en gemensam beteckning på två eller alla av dessa tre definitioner. Schmidt förefaller ha menat att *försäkringsfall* består av flera led; skadehändelsen och skadorna som följer därav (jämför Schmidt, Folke, Faran och försäkringsfallet – en försäkringsrättslig studie, se 14 och s 199, IV, Gleerup, 1943). Frågan är om den tänkta definitionen har någon betydelse för skillnaden mellan en och flera skador vad gäller självrisk och försäkringsbelopp. En annan fråga är huruvida *varje försäkringsfall* (det valda skadebegreppet) skall tolkas på samma sätt i förhållande till underförsäkring, ansvarstid (observera att ansvarstid endast gäller avbrottsförsäkring), försäkringsbelopp och självrisk. Enligt Wilhelmsen är svaret på denna fråga ja (se Egenrisiko i skadeförsäkring, s 114).

⁹ Se Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 109.

för företag inte täcker ren förmögenhetsskada.¹⁰ Detsamma gäller beträffande egendomsförsäkring. Distinktionen mellan sak- och ren förmögenhetsskada är inte alltid helt klar.¹¹ I praxis har dessutom viss åtskillnad gjorts mellan sakskada i ansvars- respektive egendomsförsäkring.¹²

2.1.2 Begreppet skada/förlust

I försäkringsavtal står ofta endast att försäkringen täcker *skada*, men vad som avses härmed framgår desto mer sällan. Nationalencyklopedins ordbok anger att med skada avses *att något inte fungerar normalt eller har avsett eller normalt utseende på grund av att det gått sönder eller varit föremål för åverkan eller dylikt*. Ordboken anger dessutom att med skada avses *viss ofördelaktig effekt* (av en skadehändelse). Enligt Radetzki avses med *skada* följderna av en händelse vilken täcks av försäkring.¹³ *Skada* är enligt Hellner en fysisk försämring av den försäkrade (lösa eller fasta) egendomen (av dess brukbarhet eller av dess utseende).¹⁴ Som exempel anger Hellner att en företagare tvingas sälja sitt lager av råmaterial med förlust på grund av en brand som inte har drabbat själva lagret. Denna förlust ersätts inte av försäkringen. Försäkringen täcker emellertid alla försämringar som står i tillräckligt nära samband med den av försäkringen täckta händelsen. Således täcker försäkringen skada som drabbar företagaren genom att råmaterialet förfäres eftersom slutprodukten inte kan beredas i tid på grund av att maskinerna har skadats vid brand. Detta resonemang får tjäna som utgångspunkt här. *Förlust* definieras i doktrin något vagt och ”cirkulärt” som exempelvis varje förlust och/eller händelse och/eller katastrof som kan härröras till ett fall/ett inträffande. Ibland har begreppen fått byta plats så att *förlust* definieras som varje förlust och/eller fall/inträffande och/eller katastrof som kan härröras från en händelse.

Som exempel på vad som avses respektive inte avses med skada i ansvarsförsäkring kan nämnas några fall från Skadeförsäkringens Villkorsnämnd. I dessa fall har syftet varit att avgöra huruvida sakskada eller ren förmögenhetsskada har förelegat, eftersom den senare typen av skada inte täcks av försäkring. Viss ledning ger dock fallen även för denna uppsats

¹⁰ För sådan skada finns särskilda tilläggsförsäkringar att teckna. Det förekommer emellertid försäkringar vars grundskydd omfattar ren förmögenhetsskada. Se exempelvis If:s kombinerade företagsförsäkring.

¹¹ Denna gränsdragning diskuteras inte särskilt långtgående i denna uppsats.

¹² Se mer om detta i avsnitt 2.1.2.

¹³ Se Radetzki, Marcus, Orsak och Skada – om tolkning av ansvarsbärande orsaksvillkor i avtal om egendomsförsäkring, s 93, Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet (Jure AB), 1998.

¹⁴ Se Hellner, Jan, Försäkringsrätt, s 99, 2:a omarbetade uppl., Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 15, 1965 och Ullman, Harald, Försäkring och ansvarsfördelning, s 95 f, Iustus förlag, 1999.

frågeställning och skadebegreppet. Det som utgör ren förmögenhetsskada utgör inte skada i försäkringsrättslig bemärkelse.

SkVn 163/1982: Försäkringstagaren levererade svinfoder med alltför låg zinkhalt. I ett par fall drabbades köparnas svin av hudeksem. Uppfödningstiden för svinen förlängdes med ett par veckor vilket medförde ökade kostnader för uppfödarna. Efter ett par veckors utfodring av svinen med näringsriktigt foder försvann verkningarna av zinkbristen. Kvaliteten på köttet hade inte påverkats. Villkorsnämnden uttalade att den förlängda uppfödningstiden hade berott på bristsjukdom (zinkbrist) och att de ökade kostnaderna därför var hänförliga till sakskada.

SkVn 138/1982: Försäkringstagaren levererade i flera omgångar färg för målning av fasaderna på ett antal hus. Den sista leveransen innehöll färg av en annan nyans än den beställda, vilket dock inte upptäcktes förrän målningsarbetet hade slutförts. Arbetet fick göras om. Villkorsnämnden ansåg inte att någon sakskada förelåg bara för att färgnyansen på ett hus var en annan än den beställda.

SkVn 58/1993: Försäkringstagaren levererade industrifärg för användning på emballageplast. Färgen var defekt, varför logotypen på kundens förpackningar bleknade. Köparen var tvungen att rea ut varorna i dessa förpackningar eftersom kunderna trodde de var gamla på grund av etiketternas utseende. Villkorsnämnden ansåg att sakskada förelåg.

2.1.3 Begreppet skadehändelse/ -tillfälle

Nationalencyklopedins ordbok anger att med händelse avses *ett avgränsat, iakttagbart skeende som inte är möjligt att (helt) förutse eller kontrollera och vanligen är på något sätt anmärkningsvärt*. Begreppet *skadehändelse* (eller *skadetillfälle*) indikerar således någonting som kan definieras genom att besvara frågorna när, var och hur. När *skadehändelse* används i försäkringsvillkoren torde ofta avses att en täckt fara förverkligas/inträffar inom försäkringstiden vilken (direkt eller på sikt) medför skada. Till exempel kan med detta begrepp avses brand, stöld eller vattenutsrömning.¹⁵ Vad gäller ansvarsförsäkring torde med *skadehändelse* oftast avses det agerande eller den försummelse hos försäkringstagaren (som kan tillskrivas försäkringstagaren) vilket har orsakat ansvar och lett till skada för tredje man. Det är emellertid möjligt att med skadehändelse avses den tidpunkt när skada faktiskt uppstår, istället för det tillfälle när den orsakas. Det är viktigt att klargöra vad som skall anses utgöra

¹⁵ Se Radetzki, Orsak och Skada, s 93.

den för försäkringen relevanta skadehändelsen eftersom detta kan avgöra till vilken försäkringstid skadehändelsen skall hänföras. Följande exempel hämtade ur John Hanson och Christopher Henley, *All Risks Property Insurance* visar att med *skadehändelse* kan avses olika saker.¹⁶

Exempel 1: Ett bageri beställer en tillsats att använda i sina kakor och tillsatsen levereras i sex partier. Tillsatsen, som har tillverkats någon annanstans, är defekt; på grund av dåliga kontroller där tillsatsen tillverkas har den beblandats med smuts. På försäkringstagarens bageri blandas tillsatsen med andra ingredienser. I försäkringsvillkoren stadgas att en självrisk dras *vid varje skadehändelse*. Det finns flera tänkbara alternativ till vad som avses med *skadehändelse*, nämligen

1. den dåliga kontrollen där tillsatsen tillverkades
2. leveransen av varje parti tillsats
3. varje tillfälle när tillsatsen blandas med andra ingredienser eller
4. varje gång slutprodukten (kakor) tillverkas.

På ett något annorlunda sätt kan dessa alternativ även formuleras enligt följande:¹⁷

- A. försäkringstagarens försummelse/vårdslöshet vid kontroll av tillverkningen av tillsatsen
- B. försäkringstagaren sätter den defekta produkten i omlopp
- C. försäkringstagarens försummelse/vårdslöshet orsakar skada för tredje man eller
- D. försäkringstagarens lider skada till följd av att den skadade tredje mannen ställer ersättningskrav mot denne.

Exempel 2: 16 identiska containrar konstrueras. Syftet är att en kemisk process skall ske i containrarna, varför särskilda förslutningsanordningar måste installeras i dessa för att utestänga luft och förhindra oxidation. På grund av att det material som används för att tillverka förslutningarna är defekt tränger luft in och väggarna i containrarna oxiderar, vilket orsakar skada och utsläpp av smält metall vid 40 tillfällena. Skadorna på varje container

¹⁶ Se s 52-54, *Lloyd's Of London Press Ltd*, 1995. Observera att jag här närmast åsyftar produktansvar.

¹⁷ Dessa punkter är mitt eget tillägg.

uppskattas till 1 miljon kronor och självriskan är enligt försäkringsvillkoren 750 000 kr vid *varje skadehändelse*. Följande alternativ till vad som konstituerar skadehändelsen är tänkbara:

1. tillverkningen av det defekta materialet (1 st skadehändelse)
2. tillverkningen av varje förslutningsanordning (16 st skadehändelser)
3. installationen av varje förslutningsanordning (16 st skadehändelser)
4. första tillfället förslutningen spricker i en container (16 st skadehändelser) eller
5. varje gång en container genomträngs av smält metall (40 st skadehändelser).

I all korthet kan nämnas att följande alternativ, till vad som skall anses utgöra skadehändelse beträffande personskador, är tänkbara:

1. tredje man utsätts för skadegörande substanser
2. tredje man utsätts för skadegörande substanser i så hög grad att skador sannolikt eller oundvikligen kommer att uppstå
3. sjukdom diagnostiseras.

2.1.4 Några rättsfall vilka berör det försäkringsrättsliga skadebegreppet

Ett par brittiska rättsfall, vilka berör innebörden av skadebegreppen *event/occurrence* (*händelse*) i försäkringsvillkor, är här intressanta att nämna. I det ena fallet¹⁸ hade en spårvagn vält varvid 40 passagerare hade skadats. Spårvagnsbolaget krävde ersättning från försäkringsbolaget för varje enskilt ersättningskrav från skadade passagerare. Försäkringsvillkoren var utformade så att *varje skada orsakad av försäkringstagarens fordon* skulle ersättas. Domstolen tolkade denna formulering som att den var tillämplig på varje enskild personskada och inte på den gemensamma skadehändelsen att fordonet välte. I det andra fallet¹⁹ var villkoren ifråga formulerade så att ersättning utgavs för *ett eller flera ersättningskrav som kan härröras från en och samma händelse*. En jurist hade tecknat en ansvarsförsäkring ur vilken ersättning utgick för skada/förlust som kunde hänföras till ett eller flera skadeståndskrav mot juristen på grund av dennes vårdslöshet, underlåtenhet eller fel i verksamheten. En bilförare hade på grund av vårdslöshet i trafiken orsakat en bilolycka i vilken han själv och hans svärfar omkom och bilförarens hustru, barn och svärmor skadades

¹⁸ South Staffordshire Tramways Company Ltd v. Sickness and Accident Assurance Associations [1891] 1 QB 402. Se Hanson och Henley, All Risks Property Insurance, s 51.

¹⁹ Forney v. Dominion Insurance Company Ltd [1969] 1 WLR 928. Se Hanson och Henley, All Risks Property Insurance, s 51.

allvarligt. En av juristens assistenter gav de överlevande familjemedlemmarna felaktiga råd i fråga om hur de skulle gå tillväga för att på bästa sätt erhålla skadeersättning ur den omkomnes egendom, vilket resulterade i att familjemedlemmarnas rättigheter till viss del gick förlorade. Med anledning härav restes flera skadeståndskrav mot juristen och frågan uppstod hur många skadehändelser som skulle anses ha inträffat. Enligt domstolen skulle villkorsformuleringen i försäkringsvillkoren tolkas så att skadebegreppet innefattade det fall att ett flertal personer skadas av en och samma händelse/av ett och av samma vårdslösa handlande av den försäkrade. Domstolen ansåg därför att *händelse*, mot bakgrund av den aktuella villkorsformuleringen, skulle tolkas ur försäkringstagarens synvinkel istället för ur den skadades.

I ett annat fall²⁰, vilket behandlade skadebegreppet i egendomsförsäkring, stadgade försäkringsvillkoren att försäkringsersättning utgick för skada/förlust på byggnad och villkoren inkluderade risken för brustna vattenledningar. Försäkringen täckte skador endast i den utsträckning skadehändelserna inträffade efter försäkringstidens början. En vattenledning brast innan försäkringstidens början. Skadorna på byggnaden uppkom emellertid inte förrän efter försäkringstidens slut. Domstolen ansåg att med ordet *händelse (event)* i försäkringsvillkoren åsyftades risken (den brustna vattenledningen) och inte själva skadan på byggnaden. Med anledning härav täckte inte försäkringen den aktuella skadan.

2.1.5 Orsakssamband

Vad gäller orsak talas det inom försäkringsrätten ofta om kausalitet och adekvans. Persson definierar kausalitet som ett orsakssamband mellan ett skadebringande faktum och en negativ effekt och adekvans som ett sätt att mot bakgrund av händelseförloppet begränsa ansvaret för följdskador.²¹ Enligt Schmidt kan två huvudlinjer urskiljas i de försäkringsrättsliga orsaksteorier som tillämpas i Sverige.²² Den ena lägger vikt vid närheten i orsakssammanhanget (*causa proxima-läran*²³; i Sverige närmast läran om det närmaste

²⁰ Kelly v. Norwich Union Fire Insurance Society [1989] 2 All ER 888. Se Hanson och Henley, All Risks Property Insurance, s 52.

²¹ Se Persson, Ulf, Skadestånds- och försäkringsrättsliga studier, s 100, P.A. Norstedt & söners förlag, 1962.

²² Se Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 203.

²³ Denna lära är mest känd från engelsk rätt. Enligt *causa proxima-läran* måste inte nödvändigtvis ett direkt samband föreligga mellan orsak och skada. Vidare måste inte *causa proxima* vara den i tiden närmaste, den första eller den sista orsaken, utan den starkaste eller mest dominerande (den aktiva, operativa eller effektiva orsaken, jämför med Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 204 och Hanson och Henley, All risks property insurance, s 54). Vad som utgör sådan orsak måste troligtvis avgöras i varje enskilt fall och i enlighet med ”common sense principles”; vad kan anses vara naturligt (en skönsmässig bedömning, jämför Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 219). Bedömningen kan företas med utgångspunkt i den första händelsen i kedjan och

sambandet), den andra är adekvansläran.²⁴ Bengtsson anser att med kravet på adekvat orsakssamband avses att händelseförloppet inte får vara alltför svårförutsebart, säreget, osannolikt eller avlägset.²⁵

Ofta har det ansetts krävas ett adekvat samband mellan en händelse och en skada för att försäkringsersättning skall kunna erhållas. Således anses det ofta vara avgörande huruvida och i hur stor utsträckning en skada är en påräknelig eller i vart fall rimlig följd av en av försäkringen täckt händelse (ett slags värdering). Inom skadeståndsrätten sätter adekvansläran en yttersta gräns för skadegörarens ansvar och skyddar skadevållaren mot ett alltför omfattande ansvar.²⁶ Syftet med försäkring är dock att mot en premie ersätta försäkringstagaren för oberäkneliga skador; genom ett avtal och mot ett vederlag övertar försäkringsbolaget försäkringstagarens risk. Beroende på typen av risk kan vederlaget vara förhållandevis högt. Med anledning härav anses adekvansläran, såsom den tillämpas inom skadeståndsrätten, ofta vara mindre lämplig att tillämpa inom försäkringsrätten och överhuvudtaget torde sambandsbedömningen ha en annorlunda betydelse där än inom skadeståndsrätten.²⁷ I vart fall torde detta gälla beträffande den flerskadeproblematik som behandlas i denna uppsats. Schmidt anser att försäkringsersättning under vissa förutsättningar bör utgå även för inadekvata skador.²⁸ Enligt Hellner borde försäkringsersättning utgå även för skador som har ett mer avlägset samband med den av försäkringen täckta händelsen och Bengtsson talar om att det i detta avseende är tillräckligt att en skada är en någorlunda naturlig följd av den täckta händelsen. Bengtsson tillägger emellertid att detta synsätt kan medföra att försäkringsbolagen nödgas ersätta skador med vilka de inte har kunnat kalkylera, samtidigt som han tycks mena att konsekvenserna av detta inte skall överdrivas.²⁹ Även Radetzki påpekar problemet med att beräkna premie och håller med Schmidt som påstår att avsteget från adekvansläran inom försäkringsrätten innebär ett principiellt avsteg; att utan

genom att fråga sig vad som rimligtvis och logiskt torde kunna hända därefter. Ett annat alternativ är att använda den sista händelsen i kedjan som utgångspunkt och fråga sig varför detta hände. Om det någonstans i kedjan saknas en uppenbar länk mellan två inträffanden, är orsakssambandet brutet. En ny, intervenerande händelse har då inträffat. Ju större geografiskt/fysiskt och tidsmässigt avstånd mellan orsak och skada, desto större risk att orsakssambandet bryts.

²⁴ Se även avsnitt 2.3.2.

²⁵ Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt (manus, april 2005), avsnitt 8.1, Norstedts Juridik, 2006.

²⁶ Se Radetzki, Orsak och skada, s 224 ff.

²⁷ Jämför Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 209, Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt (manus), avsnitt 8.1 och Radetzki, Orsak och skada, s 224 ff.

²⁸ Se Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 215 f.

²⁹ Se Hellner, Försäkringsrätt, s 103 och Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt (manus), avsnitt 8.1.

särskilt avtal därom låta försäkringsbolagen svara för svårbedömda risker.³⁰ Med en motivering i stil med ”många bäckar små bildar en å” förefaller Radetzki dock inte anse att denna typ av resonemang kan tillmätas särskilt stor betydelse. Radetzki anser att tillämpningen av adekvansläran är motiverad även inom försäkringsrätten, såtillvida inte försäkringsavtalet uttrycker något annat.³¹

2.2 Vad utlöser försäkringsbolagets ansvar enligt försäkringsvillkoren?

2.2.1 Allmänt

Det finns fyra principer vilka beskriver vad som utlöser försäkringsbolagets ansvar enligt försäkringsvillkoren.³² Dessa principer fokuserar (på olika sätt) på olika moment i ett händelseförlopp vilket leder till ansvar för ett försäkringsbolag. De olika momenten är (i princip) orsak, skadehändelse eller konsekvenserna av sådan (skada).³³ Nedan följer en kort genomgång av principerna. För denna uppsats är det intressant huruvida valet av princip har någon påverkan på distinktionen mellan en och flera skador.

2.2.2 Orsaks- respektive inträffandepincipen

Enligt orsaksprincipen måste den försäkrade faran förverkligas (den händelsen som täcks av försäkringen inträffa) inom försäkringstiden för att försäkringsersättning skall kunna erhållas.³⁴ Den fysiska skadan måste alltså inte ha uppstått inom denna tid.³⁵ Ett problem med detta är att det kan vara svårt att veta vad som avses med *skadehändelse* och att veta exakt vad som har orsakat en skada.³⁶ Försäkringen täcker enligt denna princip inte skadehändelser som har inträffat innan försäkringstidens början, även om konsekvenserna av dessa visar sig eller konstateras först efter det att försäkringstiden har börjat. Enligt orsaksprincipen omfattar

³⁰ Se Radetzki, Orsak och skada; om tolkning av ansvarsbärande orsaksvillkor i avtal om egendomsförsäkring, s 228.

³¹ Se Radetzki, Orsak och skada; om tolkning av ansvarsbärande orsaksvillkor i avtal om egendomsförsäkring, s 231.

³² Dessa principer brukar kallas ”triggers”.

³³ Läs om skadebegreppen i avsnitt 2.1.

³⁴ Jämför Jønsson, Henning och Kjærgaard, Lisbeth, Dansk Forsikringsret, s 171 f, 8 uppl., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003 och Wilhelmsen, Trine-Lise, The distinction between one and more than one insured event, s 19, Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner, Nr 80, 2003.

³⁵ Att skada har orsakats, oavsett när denna uppstod, är dock ett krav.

³⁶ Jämför med avsnitt 2.1.3.

försäkringen de skador som följer av en skadehändelse, vilken har inträffat inom försäkringstiden, även om skadorna visar sig först efter försäkringstidens upphörande.³⁷

De flesta svenska egendoms- och ansvarsförsäkringar bygger på inträffandeprincipen. Enligt denna princip skall försäkringen ha varit i kraft när skadan inträffade för att försäkringsersättning skall kunna erhållas. Inträffandeprincipen innebär ett retroaktivt åtagande för försäkringsbolagen eftersom försäkringar som bygger på denna princip även omfattar skador som har orsakats innan försäkringstidens början men som har inträffat (uppstått) först därefter. Denna princip förutsätter (permanent) fysisk försämring eller förlust.³⁸ Det avgörande är alltså att följderna/konsekvenserna av en skadehändelse (skada) inträffar under försäkringstiden (att det kan konstateras att skadorna har inträffat under försäkringstiden).³⁹ Vad gäller skador som utvecklas successivt och under en längre tid brukar försäkringen gälla endast den del av skadorna som har manifesterats under försäkringstiden. I Sverige anses skadan oftast ha inträffat när den manifesteras/yppar sig.⁴⁰

2.2.3 Upptäcktsprincipen

Upptäcktsprincipen⁴¹ förekommer främst i allriskförsäkringar, men även i vissa ansvarsförsäkringar.⁴² Försäkringsbolagets ansvar sträcker sig längre enligt denna princip, eftersom försäkringen inte bara täcker skador som har inträffat under försäkringstiden, utan även skador som har inträffat dessförinnan men som visar sig/upptäcks under försäkringstiden. Till skillnad från orsaksprincipen innebär upptäcktsprincipen att försäkringen inte omfattar skador som visar sig efter försäkringstidens upphörande.

³⁷ Se Jønsson och Kjærgaard, Dansk Forsikringsret, s 166. Orsaksprincipen är fördelaktig för försäkringstagaren i den bemärkelsen att denne kan erhålla försäkringsersättning även efter det att försäkringstiden har löpt ut (med begränsning av preskriptionsreglerna) om skadan skulle visa sig först senare. För försäkringsbolagen innebär orsaksprincipen en nackdel på så sätt att de måste beakta att ersättningskrav kan inkomma långt efter utgången försäkringstid; den så kallade "svansen", vilket gör det svårt för försäkringsbolagen att "stänga böckerna" och att beräkna försäkringspremier; en närmast oöverskådlig situation.

³⁸ Se Wilhelmson, The distinction between one and more than one insured event, s 20.

³⁹ Jämför Blomstrand, Severin, Broqvist, Per-Anders, Lundström, Rose-Marie, Produktansvarslagen – en kommentar m.m., s 202, Norstedts Juridik, 2002.

⁴⁰ Ett tänkbart alternativ är att en skada anses ha inträffat redan när skadeprocessen sätter igång, innan skadan framträder. Jämför med containerexemplet i avsnitt 2.1.3 där väggarna började oxidera så fort luft trängde in i containrarna. Wilhelmson menar att inträffandeprincipen inte ger utrymme för att ta hänsyn till om den täckta händelsen/faran har inträffat inom försäkringstiden och att den indikerar att varje skada (fysisk försämring eller förlust) som inträffar skall behandlas separat. Se Wilhelmson, The distinction between one and more than one insured event, s 20.

⁴¹ Jämför med "skadevirkningsprincipet", Jønsson och Kjærgaard, Dansk Forsikringsret, s 171f.

⁴² Se Ullman, Försäkring och ansvarsfördelning, s 330.

2.2.4 Claims made-principen

Claims made-principen⁴³ bygger på den ovan nämnda upptäcktsprincipen. Enligt claims made-principen är det ovidkommande om en skadehändelse inträffar före eller efter att försäkringstiden har börjat. Det avgörande för försäkringsersättning är om ersättningskrav med anledning av täckt skada har ställts mot försäkringstagaren (och av denne mot försäkringsbolaget) inom försäkringstiden.⁴⁴ Tillämpningen⁴⁵ av denna princip innebär en möjlighet för försäkringsbolagen att begränsa sitt ansvar bakåt i tiden och en möjlighet att förhindra så kallade *långsvansade risker*.⁴⁶ Villkor baserade på denna princip kombineras ofta med ett efteranmälningsskydd, vilket innebär att försäkringen gäller även under en begränsad upptäcktsperiod efter försäkringstidens utgång.⁴⁷ Försäkringsersättning kan därigenom erhållas efter försäkringstidens utgång för krav som ställs i anledning av skada som har inträffat dessförinnan.

2.3 En eller flera skador i försäkringsrättslig bemärkelse

2.3.1 Allmänt om en eller flera skador

Nästa fråga är hur skadebegreppet skall avgränsas när en serie skador har ett nära samband i tid och rum, orsak eller avsikt, det vill säga när en sådan serie skall behandlas som en respektive flera skador. Exempelen på sådana situationer har blivit många under senare år. Till exempel kan nämnas fall där flera människors sjukdom har orsakats av samma asbestkälla och terroristattacken mot Tvillingtornen i New York, efter vilken frågan restes huruvida de två flygplanen som flög in i tornen utgjorde ett eller två försäkringsfall och därmed hur många förluster/skador, händelser och orsaker som skulle anses föreligga. Svaret på frågan har en enormt stor ekonomisk betydelse för försäkringsgivare världen över.

Det är en inom försäkringsrätten väl etablerad utgångspunkt att det måste finnas ett orsakssamband mellan den försäkrade risken och den skada som inträffar för att försäkringsersättning skall utgå. Hur starkt eller nära ett orsakssamband skall anses vara påverkas exempelvis av avstånd i tid och rum och yttre omständigheter, exempelvis väder,

⁴³ På svenska närmast krav rest-principen.

⁴⁴ Lyngsø, Preben, Dansk Forsikringsret, s 147, 7 udg., Jurist- og økonomiforbundets forlag, 1994.

⁴⁵ Claims made-principen tillämpas exempelvis i Danmark. Det förekommer dock att svenska försäkringsbolag tillämpar denna princip i fråga om globala försäkringar. Se exempelvis If:s globala ansvarsförsäkring, GLI 2:1 och 2:2, Claims made.

⁴⁶ Jämför med vad som sades i avsnitt 2.2.2 beträffande orsaksprincipen.

⁴⁷ Detta brukar kallas efterrapporteringstid.

vilka samverkar med den försäkrade risken. Orsakssambandet påverkas även av eventuella möjligheter att ingripa i eller avbryta ett händelse-/skadeförlopp. Den fråga som härvid är intressant, vilket har påpekats även tidigare i denna uppsats, är när flera skador tillsammans (försäkringstekniskt) skall behandlas som en skada och när det härvid nämnda orsakssambandet bryts, med konsekvensen att flera skador var för sig skall behandlas som separata skador.

Hellner talar om en fråga om identitet; när är det fråga om ett och samma försäkringsfall där ett försäkringsbelopp utlöses och endast en självrisk skall dras från försäkringsersättningen och när är det fråga om ett nytt försäkringsfall?⁴⁸ Skillnaden mellan en och flera skador har stor ekonomisk betydelse i förhållandet mellan försäkringstagaren och försäkringsbolaget, men möjligtvis även mellan detta senare och återförsäkrare. Framförallt har avgörandet betydelse för det antal självrisker som skall dras från försäkringsersättningen och för hur stort/vilket antal försäkringsbelopp som skall utgå. Det har dessutom betydelse vid beräkning av underförsäkring samt vid fastställande av ansvarstid.⁴⁹ Vanligtvis torde det inte vara särskilt svårt att avgöra hur många skador som föreligger när skadorna helt uppenbart utgör separata och distinkta begivenheter, till exempel för att skillnaderna är stora vad gäller tid, plats och orsak. Så enkelt är det dock långt ifrån alltid. Enligt Hellner bör det, för att flera skador skall anses föreligga, i allmänhet krävas att två händelseförlopp ganska väl skiljer sig från varandra.⁵⁰

Hur försäkringstagaren respektive försäkringsgivaren påverkas ekonomiskt av att skador behandlas som en eller flera beror på skadornas storlek. Ryms skadorna inom ett försäkringsbelopp torde försäkringstagaren eftersträva att skadorna behandlas såsom en enda för att slippa flera självrisker.⁵¹ Lider försäkringstagaren flera skador vilka sammanlagt överstiger ett försäkringsbelopp, torde däremot dennes skyddsbehov tala för att skadebegreppet skall tolkas snävt och att skadorna därmed skall behandlas som flera separata försäkringsfall. Därigenom erhåller försäkringstagaren totalt sett ett så stort försäkringsbelopp som möjligt, dock med den nackdelen att flera självrisker kommer att dras från ersättningsbeloppet. Försäkringsgivaren strävar efter att begränsa sitt ansvar gentemot

⁴⁸ Se Hellner, Försäkringsrätt, s 181.

⁴⁹ Se Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 111.

⁵⁰ Se Hellner, Försäkringsrätt, s 181.

⁵¹ Försäkringstagaren torde eftersträva att skadorna behandlas som så få försäkringsfall som möjligt, alternativt att begreppet *försäkringsfall* tillmäts en så bred innebörd som möjligt.

försäkringstagaren. För denne torde det därför vara angeläget att kunna dra så många självrisker som möjligt. Härvid är det viktigt att beakta det preventiva syftet med självrisk och syftet med försäkring i stort (att finansiera försäkringstagarens risker). Självrisk bör inte dras från försäkringsersättning så att syftet med och det ekonomiska värdet av en försäkring kraftigt undermineras.⁵² Vad gäller försäkringsbelopp torde försäkringsgivaren hela tiden sträva efter att skadebegreppet skall tillmätas en relativt bred innebörd så att antalet skador, och därmed antalet försäkringsbelopp, begränsas. Försäkringsvillkoren ger ofta inte särskilt mycket ledning för att avgöra hur många skador som skall anses föreligga. Inte heller av den försäkringsrättsliga doktrinen framgår detta tydligt. Vissa kriterier kan dock urskönjas i praxis och doktrin.

Dessa frågor torde vara av störst vikt vad gäller ansvarsförsäkring. För egendomsförsäkring, där försäkringsbeloppet oftast relateras till det försäkrade värdet av egendomen, har diskussionen måhända varit mindre relevant i vart fall tidigare. Även för egendomsförsäkring har dock frågan blivit viktigare och mer aktuell. Wilhelmsen menar att när en försäkrad egendom drabbas av flera skador utan att någon reparation har hunnit företas däremellan, täcker normalt försäkringsbeloppet hela förlusten (en skada). Om däremot en eller flera skador har reparerats innan nästa skada uppstår, eller om försäkringsbeloppet är mindre än det försäkrade värdet, kan det krävas två försäkringsbelopp för att täcka förlusterna (flera skador).⁵³

Flerskadeproblematiken kan struktureras upp på lite olika sätt. Wilhelmsen har kategoriserat flerskadeproblematiken enligt följande:⁵⁴

1. En och samma risk/skadehändelse materialiserar sig flera gånger.
2. Skada orsakad av en skadehändelse samverkar med nya omständigheter vilket resulterar i ytterligare skada.
3. En och samma skada kräver flera reparationer.⁵⁵

Ullman har kategoriserat flerskadeproblematiken på följande sätt:⁵⁶

⁵² Jämför även Bengtsson, Bertil, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden, s 591 ff, II. Försäkringsskyddet, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 17:2, 1960.

⁵³ Se Wilhelmsen, The distinction between one and more than one insured event, s 14.

⁵⁴ Se Wilhelmsen, The distinction between one and more than one insured event, s 13 och Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 114 ff.

⁵⁵ Egentligen är detta en underkategori till nr 2.

1. Flera skador till följd av en gemensam skadehändelse
 - a) brand, explosion, trafikolycka
 - b) utsläpp av förorening
 - c) naturskada (storm blixtnedslag, översvämning, jordskred)
2. Flera skador med gemensam historik i ett kedjeförlopp med kronologisk följd
 - a) strömavbrott – maskinhaveri – varuskada – inventarieskada
 - b) ursprunglig skada uppstår på nytt på grund av otillräcklig, felaktig eller vårdslös reparationsåtgärd
 - c) vid reparation av en skada orsakas en annan ny skada på samma föremål
3. Flera skador till följd av en gemensam skadeståndgrundande handling eller underlåtenhet som består i eller är en följd av
 - a) felaktigt material
 - b) felaktig konstruktion
 - c) felaktigt arbete
 - d) förväxling
 - e) försummelse att vidta säkerhetsåtgärd eller varna för säkerhetsbrist
4. Flera skador till följd av en gemensam felkälla som består i sådana förhållanden som anges i punkt 3
5. Flera skador till följd av en samordnad aktion
 - a) skadegörelse eller terrorhandling
 - b) projektarbete

2.3.2 Skador genom samverkan mellan skadehändelse och nya omständigheter

Ett tänkbart scenario, i vilket flera skador tillsammans skall anses utgöra en skada, är att en skadehändelse samverkar med nya förhållanden och därigenom medför ytterligare skador och/eller förluster.⁵⁷ Frågan är i ett sådant fall huruvida de nya skadorna skall anses utgöra en utökning av det första försäkringsfallet eller om de skall anses utgöra ett nytt (flera nya) försäkringsfall. Skulle det senare vara fallet utlöses ett nytt försäkringsbelopp och en ny självrisk skall dras från försäkringsersättningen. I enlighet med det försäkringsrättsliga

⁵⁶ Hämtat ur ett föredrag författat av Harald Ullman 2005-03-23 inför If:s ansvarskonferens 2005-04-04.

⁵⁷ Intressant för frågan om en eller flera skador skall anses föreligga är således även vad som inom försäkringsrätten brukar kallas samverkande skadeorsaker. Med detta åsyftas att en inträffad skada står i samband med dels en av försäkringen täckt händelse, dels en annan omständighet vilken inte omfattas av försäkringen. Jämför Hellner, Försäkringsrätt, s 105, och Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 224.

språkbruket anses det utgöra ett enda försäkringsfall till exempel när en brand medför luktskador i ett varulager, eftersom det anses vara fråga om en skadeorsak. Någon ny omständighet har i så fall inte smugit sig in i orsakskedjan mellan den första skadan och de senare (lukt-) skadorna. Detsamma gäller i fråga om skador som återkommer trots reparation, på grund av att skadans hela omfattning inte var känd vid tidpunkten för reparationen. Dessa skador skall hänföras till det första försäkringsfallet.⁵⁸ Har dock två i förhållande till varandra självständiga händelser orsakat separata skador, konstituerar dessa två separata försäkringsfall. Skadeorsakerna har i sådant fall inte samverkat och det saknas ett relevant orsakssamband. En annan fråga är vad som gäller när nya skador inträffar under det att det första försäkringsfallet håller på att åtgärdas. Den nya skadan kan då varken ses som direkt hänförlig till det första försäkringsfallet eller som helt självständig i förhållande till detta. Enligt reglerna om samverkande skadeorsaker torde sådana skador ändå vara att hänföra till det första försäkringsfallet. Som exempel kan nämnas att ett tak brinner upp och regn hinner skada inventarierna i huset innan taket har blivit reparerat. Ett annat exempel är att en skada repareras men att reparationen är så undermålig eller otillräcklig att skadorna uppstår igen och kräver nya reparationer. En förutsättning för att det skall anses vara fråga om en skada är till att börja med att den efterföljande skadan i sig omfattas av samma försäkring som den första.⁵⁹ Är så inte fallet utgör den nya skadan ett nytt försäkringsfall. Den situationen att flera skador av här aktuellt slag ses som en enda torde därför oftare uppstå när fråga är om allrisk- eller kombinerade försäkringar. Men hur skall det avgöras huruvida skadorna gemensamt utgör ett enda försäkringsfall eller ej? Ett alternativ är som sagt att utgå ifrån att nya skadevällande händelser har inträffat efter försäkringsfallet, vilka leder till ytterligare skada och/eller förlust. Ett visst samband (frågan är vilket) måste i sådant fall föreligga mellan den första och de nya skadorna för att de tillsammans skall anses utgöra en skada. Ett annat alternativ är att utgå ifrån att en ny händelse samverkar med den första skadan, vilket medför ytterligare skada och/eller förlust. I sådant fall blir frågan istället till vilken händelse de nya skadorna/förlusterna skall hänföras eller hur skadorna skall fördelas på händelserna. Det svåra i sådana situationer är att avgöra vilket samband som skall krävas och vilken betydelse det har att händelser, vilka täcks av försäkring, samverkar med händelser som inte täcks och som därigenom medför nya skador. Sambandet fastställs till viss del med hjälp av den så kallade adekvansläran, och till viss del med hjälp av reglerna om samverkande skadeorsaker.⁶⁰ Dessa

⁵⁸ Se Wilhelmson, Egenrisiko i skadeforsikring, s 118.

⁵⁹ Se Wilhelmson, Egenrisiko i Skadeforsikring, s 115.

⁶⁰ Se Hellner, Försäkringsrätt, s 107 och Schmidt, Fara och försäkringsfallet, s 223 ff.

ger emellertid inget entydigt svar på frågan, varför det därtill är nödvändigt att söka vägledning exempelvis i ordalydelsen av klausuler i försäkringsvillkoren, praxis och reell hänsyn.⁶¹ Även här torde en helhetsbedömning i varje enskilt fall vara nödvändig.

För att i situationer av här nämnt slag kunna avgöra huruvida försäkringsersättning skall utgå finns bland annat den så kallade huvudorsaksläran⁶² att tillgå. Enligt huvudorsaksläran skall försäkringsgivaren ansvara för nya skador om försäkringen täcker den dominerande och viktigaste/väsentligaste orsaken till skadorna. Huvudorsaksläran innebär att skadorna tillsammans anses utgöra ett försäkringsfall och att den självrisk skall dras från försäkringsersättningen och (maximalt) det försäkringsbelopp erhållas som gällde vid den tidpunkt när huvudorsaken till skadan inträffade.⁶³ Har en händelse, vilken inte täcks av försäkringen, inträffat så sent i orsakskedjan att man kan särskilja skador som beror på denna, bör dock hänsyn tas till detta och, om det framstår som naturligt/rimligt, två försäkringsfall anses föreligga.⁶⁴ Har två skador ett så nära samband att den första anses vara den huvudsakliga och effektiva orsaken till den andra och inget mänskligt handlande kan anses ha inverkat på händelseförloppet skadorna emellan, bör en enda skadehändelse anses föreligga. Hänsyn måste emellertid även tas till om den första skadehändelsen har medfört en sårbarhet och ökad risk för ytterligare skada. Är så fallet borde de nya skadehändelserna hänföras till initialskadorna.⁶⁵ Enligt detta synsätt skall senare skada anses utgöra en självständig skadehändelse endast när skadan har inträffat oavhängigt den första skadan, såsom när en skada måste repareras på nytt på grund av att verkstaden har varit försumlig.

⁶¹ Se Wilhelmson, Egenrisk i Skadeforsikring, s 115 f. Ifråga om reell hänsyn, se även avsnitt 3.2 om bland annat naturlighet och rimlighet.

⁶² Enligt Schmidt är huvudorsaksläran i praktiken en variant av den tidigare nämnda causa proxima-läran. Jämför Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 229.

⁶³ Se Hellner, Försäkringsrätt, s 107 ff., och Wilhelmson, s 118 ff. För detta avgörande krävs således att en bedömning görs av vad som skall anses vara den viktigaste orsaken till en skada. Genom att använda sig av huvudorsaksläran anses till viss del vitsen med att också använda sig av adekvansläran bortfalla, eftersom det blir onödigt att avgöra huruvida tillräckligt orsakssamband föreligger mellan den täckta skadehändelsen och den nya skadan i de fall det har konstaterats att huvudorsaken till den nya skadan har varit en annan än huvudorsaken till den första skadan.

⁶⁴ Jämför Wilhelmson, Egenrisk i skadeforsikring, s 122.

⁶⁵ Jämför Hellner, Försäkringsrätt, s 103. Hellner talar om ”farans riktning” och menar att en försäkring bör täcka även senare skada om en av försäkringen täckt händelse har medverkat till den senare skadans inträffande. Särskilt gäller detta när den första skadan inte bara har medverkat till den senare skadan, utan dessutom har varit en nödvändig och verksam betingelse för denna. Enligt Wilhelmson är detta resonemang närbesläktat med adekvansläran. Jämför Wilhelmson, Egenrisk i skadeforsikring, s 127.

Ett norskt rättsfall⁶⁶ berör den här presenterade problematiken. Høyesteretten konstaterade i fallet att en försäkringsrättsligt relevant orsakskedja förelåg mellan det faktum att ett fartyg gick på grund och att skador uppstod på dess styranordning; en misslyckad första reparation av skadorna bröt inte denna orsakskedja.⁶⁷ Wilhelmssen tar upp ett annat norskt rättsfall⁶⁸ i vilket en engelsk självriskklausul innehållandes en serieskadeklausul tolkades. Utgången i fallet kan härvid vara intressant att nämna.⁶⁹ Høyesteretten uttalade att samtliga skador, mot bakgrund av utformningen av villkoren i fråga, tillsammans skulle behandlas som en skada, eftersom det ansågs finnas ett orsakssamband mellan den första och de senare skadorna.⁷⁰

Den förutnämnda frågan om när orsakssambandet skall anses vara brutet kan, enligt Wilhelmssen, till viss del besvaras med ledning av rättsfallen Sunvictor och Vestfold I. Utgången i Vestfold I antyder att om ytterligare skador har uppkommit på ett försäkrat objekt under reparationsarbete på objektet, är det avgörande för frågan huruvida samtliga skador skall hänföras till samma försäkringsfall om det fel reparatören har begått och skadan som har följt därav har varit icke förutsebara eller ej.⁷¹ Har de varit icke förutsebara, till exempel på

⁶⁶ Rt. 1977.985 NH VESTFOLD I. Fartyget Vestfold I gick den 12 november på grund i närheten av Harstad, vilket ledde till skador på styranordningen vilken reparerades. Den 6 januari gick styranordningen sönder igen, efter att maskineriet hade varit igång endast 50 timmar sedan det första reparationsarbetet. När skadorna skulle reparerars på nytt upptäckte man skador på anordningen och därtill på vevaxeln. Dessutom upptäckte man att vissa saker hade monterats fel under den första reparationen. Verkstaden vägrade ersätta försäkringstagaren med hänvisning till att den inte hade agerat oaktamt, och försäkringsbolaget vägrade utge försäkringsersättning på grund av att skadorna inte berodde på grundstötningen.

⁶⁷ De misstag som verkstaden i fråga hade begått var emellertid av sådan karaktär att skadorna delvis måste hänföras till dessa som självständig orsak, varför skadorna fördelades på händelserna. Härvid bör det nämnas att man i Norge också har tillämpat den så kallade fördelningsläran, enligt vilken ansvaret fördelas utifrån en bedömning av respektive orsaks inbördes styrka. 2/3 av skadorna i fallet hänfördes till grundstötningen, eftersom denna var huvudorsak till skadorna. Anledningen till att verkstadens misstag inte ansågs bryta orsakssambandet var att dessa misstag, undermålig reparation samt att den inte hade insett skadornas totala omfattning, ansågs vara förutsebara; sådant kan hända.

⁶⁸ ND 1974.103 NH SUNVICTOR (Rt. 1974.410), se Wilhelmssen, *The distinction between one and more than one insured event*, s 26 f. Fartyget Sunvictor lämnade Montreals hamn den 15 december. Kanalen var packad med is. Den 17 december stannade motorerna på grund av att kallvattenintaget var igenproppat med is. Fartyget gick därför på grund och bogserades nästa dag. Medan fartyget stod på grund och medan det bogserades uppstod ytterligare skador på fartyget. På grund härav fördes fartyget till en nödhamn, men fortsatte mot Quebec nästa dag för att inte riskera att bli fast på grund av isen. Villkoren stadgade att en självrisk skulle avdras för "claims arising out of each separate accident". Vidare stadgade villkoren att "For the purpose of this clause each accident shall be treated separately, but it is agreed (a) that a sequence of damages arising from the same accident [...] shall be treated as though due to one accident [...]". De senare skadorna ansågs vara orsakade av grundstötningen och att problemet med isen blev allt värre under denna tid, vilket kraftigt hade ökat risken för ytterligare skador.

⁶⁹ Observera att detta fall är intressant även i fråga om återförsäkring, eftersom serieskadeklausulen i fallet liknar de serieskadeklausuler som används i vissa återförsäkringsavtal.

⁷⁰ Enligt Wilhelmssen stämmer detta resonemang väl överens med diverse förutsebarhetsargument. Såvitt jag kan förstå ger domen ingen generell vägledning för besvarandet av en eller flera skador. Den indikerar snarare att denna fråga måste besvaras mot bakgrund av ordalydelsen i det aktuella försäkringsvillkoret och reella hänsyn. Se Wilhelmssen, *Egenrisiko i Skadeförsäkring*, s 112.

⁷¹ En fråga om grov vårdslöshet.

grund av att reparatören av misstag har lämnat ett verktyg kvar i det försäkrade objektet, skall de skador som har orsakats härigenom anses utgöra ett nytt försäkringsfall. Har reparationer utförts dåligt är detta troligtvis att se som förutsebart och därmed skall de nya skadorna räknas till det första försäkringsfallet. Ordinär vårdslöshet bryter således inte orsakssambandet. Fallen indikerar ett förutsebarhetskriterium i förhållande till den första skadan. Kriteriet innebär, som ovan har antytts, att den första skadan markant skall öka risken för ytterligare skador och risken kan hänföras exempelvis till förändrade förhållanden i omgivningen eller i den försäkrade egendomen i sig.⁷² Frågan man bör ställa sig torde vara huruvida de nya skadorna låg i den inträffade farans riktning.⁷³

2.3.3. Samma orsak och tillfälle

Ett starkt eller nära samband kan medföra att flera skador bedöms vara orsakade av samma försäkrade risk/skadehändelse. I försäkringsvillkor för ansvarsförsäkring stadgas ofta att skador som har uppkommit *av samma orsak vid samma tillfälle* skall behandlas såsom en enda skada. Sådana skador anses ha ett nära inbördes samband. För dessa skador skall en självrisk dras från försäkringsersättningen och ersättning utgår med högst ett försäkringsbelopp. Har en och samma fara medfört flera skador, utan att dessa skador inbördes har något orsakssammanhang, har skadorna en gemensam skadeorsak. Det krävs att en och samma underlåtenhet eller handling har givit upphov till skadorna ifråga. Enligt språklig sedvana inom försäkringsrätten utgör skador som kan hänföras till en och samma orsak ett enda försäkringsfall.⁷⁴ Har ett maskinfel i ett fartyg lett till att fartyget i en följd kolliderar med flera andra fartyg, utgör såldes detta ett försäkringsfall. Är det däremot fråga om flera skador/händelser vilka beror på flera orsaker, har de inte samma orsak och utgör därför inte ett enda försäkringsfall. Mer problematiskt blir det dock när den gemensamma orsaken samverkar med någon mellankommande händelse. Som exempel härpå kan nämnas att felmontering i flera produktserier kan hänföras till samma felaktiga arbetsinstruktion. Genom klausuler av, i detta avsnitts⁷⁵ inledning, nämnt slag förhindrar försäkringsbolaget att dess ansvar blir alltför stort och oberäkneligt.⁷⁶

⁷² Härmed avses att en skada medför en ökad sårbarhet eller medför att en verksamhet blir särskilt mottaglig för ytterligare skada. Det är tänkbart att en skada endast i liten mån ökar risken för ytterligare skada, men det är inte sådan riskökning som här förknippas med förutsebarhet.

⁷³ Jämför med Hellner, Försäkringsrätt, s 103.

⁷⁴ Jämför Wilhelmson, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 135.

⁷⁵ 2.3.3.

⁷⁶ Läs mer om samverkande skadeorsaker i avsnitt 2.3.2.

Utgången i ett par norska rättsfall är här intressanta att nämna.⁷⁷ I det första fallet⁷⁸ kom Høyesterett fram till att två leveranser av förorenat drivmedel tillsammans skulle behandlas som en händelse. I domen uttalades att ersättningsansvaret för båda de fiskebåtar med vilka leveranserna hade gjorts kunde hänföras till samma försummelse/oaktsamma förhållande (undermålig rengöring av tankarna). Dessutom hade oljan blivit levererad i enlighet med en beställning till båtar som befann sig på samma område och detta i en sammanhängande ”operation”. Viss tid (här ett dygn) hade nödvändigtvis förlöpt mellan varje leverans. Domstolen fann att ett sådant inbördes samband förelåg mellan skadehändelserna att de var att tillsammans ses som en skadehändelse. I det andra fallet⁷⁹ uttalade Høyesterett att alla de i målet aktuella ersättningskraven var hänförliga till en och samma händelse, eftersom samtliga skadetillfällen berodde på försäkringstagarens (oaktsamma) förflyttning av sin trål och att denna blev bragt innanför ett avgränsat område under en begränsad tidsperiod på ungefär 70 minuter.

Ur ett försäkringsrättsligt perspektiv tyder dessa domar på att när flera skador är hänförliga till samma orsak, när de alla har inträffat inom ett avgränsat område och inom en begränsad tidsperiod, skall skadorna tillsammans behandlas som en enda. Vad gäller området eller platsen har alltså ett fångstområde ansetts tillräckligt avgränsat. Tidsperioderna i dessa fall var så skilda som 70 minuter respektive ett dygn. Enligt Wilhelmsen spelar det dock mindre roll hur lång tid som löper mellan två skadehändelser så länge det är naturligt att se dem som en ”operation”.⁸⁰ Detta reser dock den svårbesvarade frågan om vad som skall anses vara naturligt. Domarna kan även appliceras på andra typer av skadeorsaker, som exempelvis fel på en maskin, vilken tillverkar en serie föremål. Enligt Wilhelmsen gäller detta oavsett hur lång tid som löper mellan varje skada. Hon anser dessutom att det kan vara irrelevant

⁷⁷ Observera att fallen rör den norska sjölagen.

⁷⁸ I Rt 1984.1190 NH TØNSNES hade försäkringstagaren (rederi med fartyg) fått i uppdrag att leverera drivmedel till ett antal fiskebåtar som alla låg ute på farvattnet runt Svalbard. Oljan levererades till försäkringstagaren av ett annat bolag och lastades in i försäkringstagarens nio tankar på fartyget. Samma fartyg och dess tankar hade en vecka dessförinnan använts till att leverera fisk. Den första fiskebåten fick 50 000 liter olja på kvällen den 2 oktober och den andra fiskebåten fick 34 000 liter olja nästa kväll, den 3 oktober. En kort tid efter att leveransen fick båda dessa fiskebåtar maskinproblem på grund av att oljan var förorenad. Fisket fick avbrytas och båtarna reparerades. Se Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeforsikring, s 136.

⁷⁹ Rt. 1987.1369 NH NY DOLSØY (ND). I detta fall blev försäkringstagaren (rederi med trålare) stoppad av kustbevakningen medan försäkringstagaren fiskade, eftersom det i området fanns fiskenät. De efterföljande dagarna anmälde fem båtar förlust av fiskenät i det område där försäkringstagaren hade fiskat. Båtarna krävde ersättning för sammanlagt sju fiskenät, fångstförlust och arbete med att söka näten.

⁸⁰ Se Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeforsikring, s 137.

huruvida skadehändelserna sker inom ett begränsat område. Det gemensamma bakomliggande förhållandet måste dock kunna karaktäriseras som en (försäkringsrättsligt relevant) orsak.⁸¹

Den utgångspunkt som synes gälla i vart fall inom norsk och engelsk rätt (möjligtvis även inom svensk rätt) är att skador som kan hänföras till ett och samma oaktsamma handlande utgör en enda skada. Är det uppenbart att skadevällaren borde ha reagerat och har haft tid och möjlighet att förhindra flera skador sedan den första har inträffat, skall det anses föreligga flera oaktsamma skadehändelser och således även flera försäkringsfall.⁸²

2.3.4 Ytterligare några fall

2.3.4.1 Ansvarsförsäkring

Skadeförsäkringens Villkorsnämnd har berört flerskadeproblematiken i ett antal fall. Nedanstående fall berör ansvarsförsäkring.

SkVn 12/1961: Försäkringsvillkoren löd ”*Flera skador anses som en skada, om de uppkommit av samma orsak och vid samma tillfälle. Uppkommer genom levererad egendom flera skador av samma orsak, anses de som en skada, även om skadorna skett vid skilda tillfällen.*” Flera köpare av melass anmälde att deras kreatur hade skadats eller avlidit genom förtäring av melass som försäkringstagaren hade tillverkat. Tillverkningen hade skett på försäkringstagaren tillhörande, geografiskt sett skilda, fabriksenheter belägna inom samma län. Skadorna hade orsakats av bristande kontroll och rengöring vid tillverkningen av melassen, vilken därigenom hade förorenats. Villkorsnämnden uttalade att eftersom slarv hade förekommit vid skilda fabriker och ingen centralt utfärdad arbetsinstruktion hade meddelats skulle skadorna behandlas som en enda endast i den utsträckning de hade orsakats av melass från samma fabrik.

SkVn 100/1977: Försäkringsvillkoren löd som ovan. Försäkringstagaren lät sin personal bygga om en parkeringsplats på företagets område. När belysningsstolpar med anledning därav skulle kapas sprutade spån, vilket skadade tre bilar. Bilarna stod intill tre olika stolpar, vilka var belägna relativt långt ifrån varandra. En och samma person hade kapat de tre stolparna under en arbetsdag. Bilarna skadades således under olika tillfällen den dagen. Villkorsnämnden uttalade att eftersom samma person hade utfört alla tre kapningsarbetena,

⁸¹ Jämför Wilhelmson, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 138 och s 140.

⁸² Jämför exempelvis Wilhelmson, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 139 och s 141.

eftersom denne hade fått i uppgift att göra detta och eftersom instruktioner för arbetet hade givits vid ett och samma tillfälle, ansågs bilarna ha skadats av samma orsak och det var därmed naturligt att anse att dessa hade skadats vid samma tillfälle. Mot bakgrund härav skulle skadorna tillsammans behandlas som en enda.

SkVn 61/1978: Försäkringsvillkoren löd som ovan. Försäkringstagaren hade utfört värmeinstallationer vid uppförandet av två industribyggnader och skulle därtill utföra vissa justeringsarbeten i olika rum på alla tre våningarna i båda byggnaderna. Arbetet beräknades ta två dagar och två personer skulle utföra arbetet i varsin byggnad. På andra dagen upptäcktes att en av personerna, vilken hade hunnit till tredje våningen i sin byggnad, hade orsakat skador på grund av ett så kallat metodfel. Den andre personen hade på samma sätt orsakat skador i den andra byggnaden, men detta upptäcktes på ett tidigt stadium. Personerna hade inte fått några speciella instruktioner för hur de skulle genomföra arbetet. Skadorna hade uppkommit under en begränsad tid när samma arbetsmoment utfördes på ett antal ställen i de två byggnaderna i enlighet med en och samma arbetsorder. Enligt Villkorsnämnden skulle skadorna anses ha uppkommit vid samma tillfälle varför de tillsammans skulle behandlas som en enda skada.

SkVn 62/1978: Även i detta fall hade villkoren ovan nämnda lydelse. En av försäkringstagarens anställda, vilken delade ut tidningar, tyckte att det var svårt att komma ihåg vilken tidning varje abonnent skulle ha. Därför klistrade den anställde, under loppet av några dagar, fast egenhändigt gjorda lappar på 200 abonnenters dörrar i 10 fastigheter, tillhörande 7 olika fastighetsägare. Klistret på lapparna orsakade skador på dörrlacken. Villkorsnämnden uttalade att eftersom den anställde på samma sätt och under några dagar hade skadat dörrarna, skulle skadorna anses ha uppkommit av samma orsak och vid samma tillfälle. Skadorna skulle tillsammans behandlas som en enda.

SkVn 67/1994: Fråga var om tolkningen av försäkringsvillkor vilka löd *"Inträffar flera skador till följd av ett och samma fel skall samtliga dessa skador hänföras till det försäkringsår då den första skadan inträffade. Ersättningen är sålunda begränsad till ett försäkringsbelopp, nämligen den för en skada angivna högsta ersättning som gällde då den första skadan inträffade [...]."* och *"Vid skador som inträffar till följd av ett och samma fel har den försäkrade att svara för endast den självrisk som gäller vid den tidpunkt då första skadan inträffar och försäkringen är i kraft."* Försäkringstagaren hade erhållit i uppdrag att

montera så kallade strips på fordon. Monteringens skedde under flera dagar och vid olika tidpunkter. I samband med monteringen skadades fordonen. Villkorsnämnden uttalade att en skada hade uppkommit varje gång en strip monterades och att en skada ansågs ha uppkommit på varje fordon. Således skulle skadorna behandlas som flera separata skador.

SkVn 1/1998: Försäkringsvillkoren stadgade att *”En självrisk dras, - vid skador som orsakats av samma defekt hos en eller flera levererade produkter, - för skador, som uppkommit av samma orsak och vid samma tillfälle.”*. Försäkringstagaren utförde måleriarbete på fönster i en byggnad. Målaren tvättade, slipade och målade fönstren och utförde respektive moment i en följd på alla fönster innan han fortsatte med nästa moment. Tio fönsterglas skadades av slipningsarbetet. Enligt Villkorsnämnden skulle skadorna under dessa omständigheter anses ha uppkommit vid samma tillfälle varför skadorna tillsammans skulle behandlas som en.

I NJA 1946 s 576 behandlade högsta domstolen den aktuella frågeställningen. Här sammanfattas vad som framkom i detta mål. Försäkringstagaren levererade till två olika köpare frö av en annan sort än den beställda. Försäkringstagaren betalade 30 000 kr i skadestånd till köparna, men fick inte mer än 10 000 kr i ersättning från sin försäkringsgivare. De aktuella försäkringsvillkoren stadgade att högst ett försäkringsbelopp om 10 000 kr utbetalades för *varje skadefall* och att såsom *skadefall* skulle anses flera på varandra följande eller liknande olyckshändelser, vilka var en följd av samma eller liknande orsak eller omständighet. De fröer som hade levererats till köparna hade köpts vid tre olika tillfällen, genom tre olika köpeavtal och köpen hade expedierats vid tre olika tillfällen av tre olika anställda hos försäkringstagaren. Försäkringstagaren hävdade därför att tre separata skador förelåg. Producenten av fröerna hade markerat frösäcken felaktigt. Med anledning härav ansåg försäkringsbolaget att det var fråga om en enda skada orsakad av producentens felaktiga markering av frösäcken. Domstolen höll med försäkringsbolaget om att alla skadorna var en följd av en och samma omständighet (den felaktiga markeringen), varför dessa tillsammans skulle behandlas som en enda skada.

I ett brittiskt rättsfall⁸³ bekräftade domstolen tolkningsmetoden att självriskkláusuler skall tolkas i kontexten av försäkringsvillkoren som en helhet och mot bakgrund av de faktiska

⁸³ Mitsubishi Electric UK Ltd v. Royal Insurance [1994] 2 Lloyd's Rep. 249. Se John Hanson och Christopher Henley, All risks property insurance, s 50. I fallet hade försäkringstagaren designat, tillverkat och installerat 94 identiska toalettmoduler i Minster Court (ett stort skyskrapsliknande komplex av tre byggnader med

omständigheterna i varje enskilt fall; en bedömning av huruvida det är rimligt/naturligt att behandla flera skador som en.

2.3.4.2 Egendomsförsäkring

Som ovan har påpekats har Skadeförsäkringens Villkorsnämnd berört den aktuella frågeställningen ifråga om ansvarsförsäkring i en hel del utlåtanden. Mer sällan har nämndsutlåtandena berört egendomsförsäkring. Här följer dock en sammanfattning av ett sådant fall.

SkVn 27/1996: I försäkringsvillkoren hade försäkringsbolaget använt begreppet *vid varje skadetillfälle* för att beskriva när självrisk skulle avdras. En, försäkringstagaren tillhörig, transformator skadades genom överhettning, varför denna transporterades till ett serviceföretag för reparation. Denna skadehändelse var ersättningsbar enligt försäkringsvillkoren. Två dagar efter att transformatorn hade reparerats och installerats på nytt, uppstod skador i den del av transformatorn som hade reparerats efter det första haveriet. Också denna skadehändelse var ersättningsbar enligt villkoren. Enligt en fackman hade skadorna med stor sannolikhet samband med varandra. Villkorsnämnden höll med försäkringsbolaget ifråga om att, oavsett vilket orsakssamband som fanns mellan skadehändelserna, hade de inträffat vid olika tillfällen, varför två skadetillfällen och därmed två skador i villkorens mening ansågs föreligga.

Enligt Lyngsø visar (dansk) praxis att om det finns ett rimligt samband mellan flera olika skadehändelser, anses dessa utgöra ett enda försäkringsfall.⁸⁴ Följande fall från det danska Ankenævnet for Forsikring visar när ett sådant samband har, respektive inte har, ansetts föreligga.

kontorslokaler). Toalettmodulerna tillverkades någon annan stans för att sedan installeras i färdigt skick i byggnaderna. Väggarna på modulerna började efter ett tag att buckla sig på grund av en defekt i det material som hade använts för att tillverka modulerna. Försäkringsgivaren hävdade att det var fråga om 94 separata skador och 94 självrisker medan försäkringstagaren påstod att det rörde sig om endast en skada och en självrisk. Fastän varje specifik modul kunde anses vara defekt och därmed, vid en ren bokstavstolkning av klausulen, anses falla in under denna, ansågs detta synsätt vara onaturligt. Det ansågs vara mer naturligt att se det material av vilket modulerna var tillverkat som en gemensam defekt komponent. Domstolen fastslog att endast en självrisk skulle dras från försäkringsersättningen och att det var fråga om en enda, om än sammansatt (serie-), försäkringsrättslig förlust.

⁸⁴ Lyngsø, Dansk Forsikringsret, s 144.

AK 27.212⁸⁵ I en storm vältes en del av ett plankverk. Skadan anmäldes till och erkändes av försäkringsbolaget. Kort därefter och innan det hade varit möjligt för försäkringstagaren att få skadan reparerad, vältes resten av plankverket i en ny storm. Skadorna ansågs utgöra ett enda försäkringsfall och en självrisk drogs från försäkringsersättningen.

Från den norska Forsikringskadenemnda är bland annat följande fall intressanta.⁸⁶

FSN 2464: Tolv badrum i ett hotell drabbades av vattenskador. Orsaken till skadorna var oklar, men det var uppenbarligen fråga om någon form av läckage. Majoriteten av nämndemännen fann att eftersom skadornas omfattning och spridning var olika i de olika rummen, förelåg tolv separata skador. Minoriteten fann att skadorna tillsammans skulle behandlas som en, eftersom de åtminstone delvis hade samma orsak och hade upptäckts samtidigt.⁸⁷

FSN 3060: Försäkringstagarens bil skadades på grund av vandalism två gånger med fem dagars mellanrum. Första gången stod bilen parkerad utanför försäkringstagarens hus, andra gången stod den utanför försäkringstagarens arbetsplats. Nämnden uttalade att eftersom så lång tid som fem dagar hade förflutit mellan händelserna skulle två självrisker avdras. Detsamma hade enligt nämnden gällt om samma person hade vandaliserat bilen båda gångerna.

En brittisk skiljedom är här intressant att nämna. Palestinska terrorister hade kapat fyra flygplan på en och samma dag i september 1970. Tre av planen flögs till det ställe i Jordanien som kallas Dawson's Field och det fjärde flygplanet flögs till Kairo. Den försäkringsrättsliga fråga som behandlades i rättegången var huruvida de tre flygplanen som sprängdes över Dawson's Field skulle behandlas som en eller tre skador. Försäkringsvillkoren⁸⁸ stadgade att försäkringen täckte "*each and every loss [. . .] and/or occurrence and/or series of occurrences arising out of one event*". Skiljedomaren uttalade att *event* och *occurrence* skulle likställas i detta fall och att de tre flygplanen konstituerade en skada (skadehändelse) eftersom de sprängdes i närheten av varandra och nästintill simultant inom ett tidsspänn av några

⁸⁵ Lyngsø, Dansk Forsikringsret, s 144.

⁸⁶ Härvid nämnda norska fall återfinns alla i Wilhelmsen, The distinction between one and more than one insured event, s 42ff. Se även FSN 2079, FSN 2504 och FSN 1882.

⁸⁷ Enligt Wilhelmsen framgår det inte av detta nämndeutlåtande huruvida Nämnden med orsak åsyftade läckaget eller den dåliga konstruktionen/det dåliga materialet på vattenledningarna.

⁸⁸ Återförsäkring av typen excess of loss.

minuter och som resultatet av ett och samma beslut att göra så. Domaren uttalade emellertid att om flygplanen hade förstörts vid den tidpunkt de kapades, hade detta medfört att tre olika skador (skadehändelser) skulle ha ansetts föreligga, eftersom det i sådant fall hade varit fråga om att tre olika personer förstörde flygplanen på tre vitt spridda platser, om än med ett gemensamt syfte. Domaren godtog inte argumentet att flygplanskapningarna kunde hänföras till en och samma händelse på grund av att de alla var del i en och samma plan (terroristattacken); *"A plan cannot by itself constitute an event"*.⁸⁹

Den ovan nämnda skiljedomen har haft inverkan även på efterkommande brittiska rättsfall. I ett sådant fall⁹⁰, vilket berörde direkt försäkring, tolkades begreppet *occurrence* i försäkringsvillkoren. Vid invasionen av Kuwait 1990 beslagtogs Irakiska trupper 15 flygplan på Kuwaits flygplats. Inom loppet av en vecka hade samtliga 15 flygplan flugits ut ur Kuwait och förstörts. Försäkringsvillkoren stadgade att försäkringsersättning utgick för *"any one occurrence, any one location"* vilka hade sin grund i av försäkringen täckta risker/skadehändelser (däribland kapning).⁹¹ Domstolen uttalade att *"the losses' circumstances must be scrutinized to see whether they involved such a degree of unity as to justify their being described as, or arising out of one occurrence [. . .] In assessing the degree of unity regard may be had to such factors as cause, locality and time and the intentions of the human agents"*. Skadorna bedömdes som en enda skadehändelse (beslagtagandet av flygplanen) och som framgår av citatet tillmättes även avsikten med kapningarna betydelse.

I ett tredje brittiskt fall⁹² fann domstolen att flera skador förelåg. Domstolen uttalade att flera skador, vilka har inträffat på skilda tidpunkter och platser, inte kunde anses utgöra en gemensam skadehändelse endast mot den bakgrunden att de kan ha en gemensam bakomliggande orsak eller kan hänföras till en och samma avsikt eller ett och samma syfte.

⁸⁹ Se <http://www.sidley.com/db30/cgi-bin/pubs/RLR.pdf>, 2006-04-24 kl 16:33.

⁹⁰ Kuwait Airways Corp. v. Kuwait Ins. Co., (1996) 1 Lloyd's Rep. 664.

⁹¹ Försäkringstagaren hävdade att varje flygplan utgjorde en separat skada och att försäkringsansvaret hade utlösts av varje utflygning ur Kuwait. Försäkringsbolaget däremot hävdade att det var fråga om en enda skada och att den utlösande händelsen var Iraks invasion av Kuwait och beslagtagandet av flygplanen den 2 augusti 1990.

⁹² Mann and Holt v. Lexington Ins. Co., [2001] 1 Lloyd's Rep. 1. Även detta fall behandlade tolkningen av begreppet *occurrence* i återförsäkringsvillkor. Fråga var om skador vilka hade uppstått till följd av ett våldsamt upplopp. Under två dagar år 1998 hade rebeller löpt amok i Indonesien och inom en radie av nästan fem mil plundrat och bränt ned 21 av livsmedelskedjan Ramayanas 67 försäkrade butiker, allt i syfte att avsätta President Suharto. Samtliga upplopp påstods ha koordinerats av styrkor vilka hade det gemensamma målet att kämpa emot Suharto.

2.3.5 Serieskada

2.3.5.1 Vad konstituerar en serieskada?

En tänkbar situation i vilken flera skador tillsammans skall anses utgöra en skada är att en och samma försäkringsrättsliga fara materialiserar sig, verkar flera gånger eller medför flera skadehändelser inom loppet av en viss period. Till exempel kan ett fartyg drabbas av strömförsörjningsfel, vilket leder till att fartyget först går på grund och sedan kolliderar med ett annat fartyg.⁹³ Ett annat, vanligen förekommande, exempel är att någonting går fel under en tillverkningsprocess som leder till defekter hos en hel uppsättning produkter, vilket medför produktansvar. Som exempel på sådana (person-) skador kan nämnas de så kallade Neurosedynfallen, Kontrast U-fallen, Asbestfallen och de många P-pillerfallen. Det är tänkbart att denna typ av situation kan framträda vad gäller varje typ av försäkring, men den är, såvitt jag kan förstå, vanligast förekommande och mest betydelsefull i fråga om ansvarsförsäkring. I allmänna ansvarsförsäkringsvillkor för företag förekommer nuförtiden alltsomoftast villkorstext som (i någon form) stadgar att skador *av samma typ som orsakas av liknande fel, defekter eller säkerhetsbrister hos en eller flera levererade produkter* skall behandlas såsom en enda (serie-) skada. Avgörande är här bland annat om försäkringen överhuvudtaget täcker faran ifråga. Är så fallet täcker försäkringen alla skador oavsett hur många händelser som inträffar.⁹⁴ Sådana skador skall försäkringstekniskt behandlas som en enda skada. För sådana skador dras en självrisk från försäkringsersättningen, vilken utgår med maximalt ett försäkringsbelopp per serieskada. En serieskada anses ha inträffat vid och vara hänförlig till den tidpunkt när den första skadan i serien inträffade och det är det försäkringsbelopp och den självrisk som gällde vid denna tidpunkt som skall gälla för hela serieskadan.

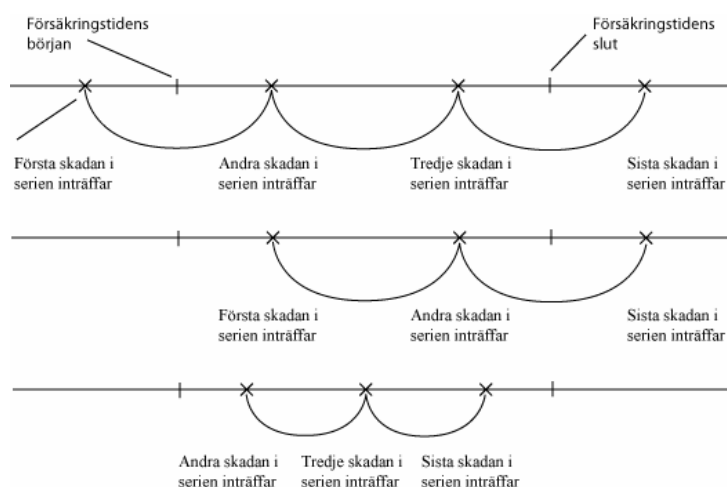
Ett serieskadeförlopp kan sträcka sig till tidpunkter både före och efter försäkringstidens början.⁹⁵ Försäkringstagaren kan byta försäkringsbolag eller besluta sig för att teckna försäkring för en risk som förut inte har varit täckt. Om ett serieskadeförlopp pågår när en försäkring träder i kraft måste det avgöras huruvida de första skadorna i serien skall omfattas av försäkringsskyddet. Enligt inträffandepincipen löses detta på så sätt att skadorna täcks endast i den omfattning den första skadan har inträffat under försäkringstiden. För claims

⁹³ Jämför med Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 116.

⁹⁴ Se Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 116.

⁹⁵ Ett serieskadeförlopp kan självklart även sträcka sig till en tidpunkt efter försäkringstidens upphörande. Se mer om sådana skador och huruvida de täcks av försäkring nedan i detta avsnitt.

made-principen krävs för försäkringsersättning att den första skadan har konstaterats inom försäkringstiden. Det är alltså inte tillräckligt att det första ersättningskravet ställs inom försäkringstiden.

Bilden visar att serieskadeförlopp kan sträcka sig till tidpunkter före och efter såväl försäkringstidens början som försäkringstidens slut.

2.3.5.2 Serieskadeklausuler

Begreppen försäkrad händelse, försäkringsfall och skada säger i sig ingenting om hur skador och förluster skall behandlas om de har orsakats av ett tidigare försäkringsfall. Svårigheterna med att avgöra om det i försäkringsrättsligt hänseende föreligger en eller flera skador och de allvarliga konsekvenser detta avgörande kan medföra för försäkringstagare och försäkringsgivare, har resulterat i ett försök att lösa det hela genom särskilda bestämmelser i försäkringsvillkoren. Ett sätt att definiera det försäkringsrättsliga skadebegreppet är genom serieskadeklausuler. I Sverige förekommer serieskadeklausuler endast i ansvarsförsäkringsvillkor. Genom en sådan klausul stadgas särskilda regler för ett speciellt flertal försäkringshändelser. Det speciella med dessa försäkringshändelser är att de har en gemensam nämnare, såsom skadeorsak, vilken gör att de, beträffande försäkringsersättning, skall behandlas som en enda skada. Serieskadeklausuler kan utformas på olika sätt, bland annat beroende på vilken av de i avsnitt 2.2 nämnda principerna som tillämpas i en försäkring. Innehållet i serieskadeklausuler är olika hos olika försäkringsbolag. Det huvudsakliga syftet med en serieskadeklausul är att begränsa försäkringsbolagets ansvar till ett försäkringsbelopp om en skadehändelse leder till en hel serie skador.⁹⁶ Låt säga att en ansvarsskada är för handen vars verkningar sträcker sig över flera år. Beroende på hur försäkringsvillkoren är utformade kan ersättning erhållas upp till det försäkringsbelopp som gäller för varje skada

⁹⁶ Se Wilhelmssen, The distinction between one and more than one insured event, s 12 och jämför Lett, Georg, Serieskadeklausuler i ansvarsförsäkring, NFT 1992 s 56 ff.

med begränsning av det maximala belopp som försäkringen medger varje försäkringsår. Kan det konstateras att skadorna utgör en serieskada, exempelvis för att de har samma orsak, skall de tillsammans behandlas som en enda skada och en serieskadeklausul medför att försäkringsersättning endast kan erhållas upp till ett försäkringsbelopp för hela serieskadan. Vid serieskada avdras endast en självrisk från försäkringsersättningen, vilket kan vara en fördel för försäkringstagaren.⁹⁷ Serieskadeklausuler är tänkbara även i egendomsförsäkringsvillkor, men är som förut har antytts vanligast förekommande i ansvarsförsäkringsvillkor, allriskförsäkringar och återförsäkringsavtal.⁹⁸ Att serieskadeklausuler inte förekommer så ofta i egendomsförsäkring skulle kunna bero på att försäkringsbolagen vill begränsa skadebegreppet i dessa försäkringar eller att serieskadeproblematiken (än så länge) inte har varit lika påfallande vad gäller dessa.

I Danmark har frågan om en respektive flera skador behandlats av Hornsberg och Lett, Dahl och Lyngsø⁹⁹. En förutsättning för att en serieskadeklausul skall vara tillämplig är, enligt Hornsberg och Lett, att skadorna/förlusterna är orsakade av samma ansvarspådragande förhållande.¹⁰⁰ I fråga om produktansvar skulle ett sådant förhållande kunna vara exempelvis defekta produkter på grund av konstruktions-, instruktions- eller fabriktionsfel. Som exempel härpå nämner Hornsberg och Lett, men även Dahl och Lyngsø, att ett mejeri till kunder sänder ut ost som visar sig innehålla ett giftigt ämne. Samma förhållande har i så fall orsakat flera skador; hos de olika kunderna. Serieskada föreligger även om det giftiga ämnet återfinns inte bara i ost, utan även i smör som har försålts av mejeriet (alltså samma fel hos flera levererade produkter).¹⁰¹ Det är även att se som serieskada till exempel när ett fartyg har reparerats men reparationen är så undermålig att fartyget orsakar förorening vilket på något sätt skadar grundvattnet, vattendrag och boende med mera i området där fartyget ligger. Samtliga dessa skador är orsakade av samma ansvarspådragande förhållande och utgör därför en serieskada. Även om de flesta exempel på serieskador rör just produktansvar är andra serieskador tänkbara. Skador på en byggnad som har orsakats av en explosion i byggnaden och skador som samma explosion har orsakat på närliggande byggnader och annat i dess omgivning,

⁹⁷ Att endast en självrisk dras är förvisso alltid en fördel, men att flera skador behandlas som en enda kan också vara till nackdel för den försäkringstagare vars försäkringsersättning därigenom begränsas till ett enda försäkringsbelopp, vilket inte nödvändigtvis täcker hela skadan.

⁹⁸ Se Wilhelmens, *The distinction between one and more than one insured event*, s 8 samt s 18.

⁹⁹ Senare upplagor av Lyngsøs bok är skrivna av Jønsson och Kjærgaard.

¹⁰⁰ Härmed skulle troligtvis även kunna avses någonting annat än ansvar på grund av en defekt produkt.

¹⁰¹ Hornsberg, Jan och Lett, Georg, *Erhvervs- og produktansvarsforsikring*, s 152, G-E-C Gads Forlag, 1993 samt Dahl, Børge, *Erhvervs- og produktansvarsforsikring – Almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer*, s 105, Forlaget Forsikring, 1987.

anses, eftersom de har orsakats av ett och samma skadevållande förhållande, utgöra en enda (serie-) skada. Alla skador i en serie, vilka enligt försäkringsvillkoren skall behandlas som en enda serieskada, anses utgöra ett enda försäkringsfall.

Den ersättning som kan erhållas för en serieskada är som tidigare har antytts beroende av det försäkringsbelopp som enligt försäkringsavtalet gäller för det år när den första skadan inträffade (där claims made-principen tillämpas är istället för första skadans inträffande det första ersättningskravet avgörande). För att ersättning skall utgå för serieskada krävs ofta att den första skadan inträffar inom försäkringstiden. Därefter täcker somliga försäkringar¹⁰² skador som inträffar även efter försäkringstidens utgång med begränsning av det försäkringsbelopp som gällde det år när det första ersättningskravet ställdes, med avdrag för eventuell ersättning som har utbetalats med anledning av andra skador som har ersatts det året.

I Sverige anses hela serieskadan vara hänförlig till den tidpunkt när den första skadan i serien inträffade. I villkor där claims made-principen¹⁰³ tillämpas, gäller istället att alla ersättningskrav som ställs i anledning av en serieskada skall anses vara ställda vid den tidpunkt när det första kravet ställdes och tillsammans utgöra ett enda krav. Med anledning härav skall för hela serieskadan gälla det försäkringsbelopp och den självrisk som gällde det försäkringsår när den första skadan inträffade respektive när det första ersättningskravet ställdes, oavsett om skadorna är utspridda över flera år.¹⁰⁴ En serieskadeklausul kan, beroende på dess utformning, innebära att försäkringsgivaren blir ansvarig även för skador som visar sig efter försäkringstidens slut men som har orsakats av en försäkrad händelse som inträffade under försäkringstiden.¹⁰⁵ För claims made-principen gäller detsamma i fråga om ersättningskrav med anledning av serieskada vilka ställs efter försäkringstidens slut.¹⁰⁶ Det svåra i fråga om serieskadeklausuler är att avgöra vilket orsakssamband som krävs för att försäkringsgivaren skall kunna hållas ansvarig för sistnämnda typ av skada (frågan om när en serieskada föreligger), och när ett sådant orsakssamband skall anses vara brutet.

¹⁰² Se exempelvis If:s GLI-villkor 6.4, A 141:4 (Bilaga 1).

¹⁰³ Se avsnitt 2.2.4.

¹⁰⁴ Jämför Lett, Serieskadeklausuler i ansvarsförsäkring, NFT 1992 s 56 ff.

¹⁰⁵ Observera att ansvarsbegränsningar förekommer i detta avseende.

¹⁰⁶ I sådana försäkringsvillkor finns oftast ett villkor om en begränsad ”efterrapporteringstid” efter försäkringstidens utgång inom vilken ersättningskrav fortfarande kan ställas.

I enlighet med claims made-principen gäller begränsningen att en försäkring inte täcker ersättningskrav till den del sådana avser skada/förlust som har konstaterats innan ett visst i försäkringsvillkoren angivet retroaktivt datum. Med anledning härav blir det nödvändigt att undersöka när en serieskada skall anses ha konstaterats.¹⁰⁷ I vissa försäkringsvillkor anges att serieskada skall anses vara konstaterad vid den tidigaste tidpunkten av de tidpunkter när någon av skadorna i en serieskada har konstaterats. Att en serieskada har konstaterats efter försäkringstidens slut har ingen betydelse för möjligheterna att erhålla försäkringsersättning, så länge det första ersättningskravet har ställts under försäkringstiden (det förekommer att det godtas att första kravet ställs en viss, angiven tid efter att försäkringstidens utgång)¹⁰⁸. Försäkringen täcker i sådant fall även den efter försäkringstidens utgång konstaterade skadan.

Följande exempel på en serieskadeklausul för ansvarsförsäkring är hämtat från Wilhelmsen, *The distinction between one and more than one insured event*:¹⁰⁹ *“All damage that is caused by the same situation, act or omission leading to liability, or which is caused by a connected series of events (serial damage), shall be treated as one when the first serial damage occurred”*. Saknar försäkringsvillkor en serieskadeklausul tolkas skadebegreppet troligtvis snävt och varje skada behandlas som ett separat försäkringsfall. Nuförtiden finns det normalt en serieskadeklausul i försäkringsvillkoren.¹¹⁰ Har det konstaterats att flera skador i förhållande till varandra är serieskador i försäkringsvillkorens bemärkelse innebär detta således att skadorna tillsammans skall behandlas som ett enda försäkringsfall.

2.3.5.3 Exempel försäkringsbelopp vid serieskada

Inspiration till följande exempel är hämtad från Børge Dahl, Erhvervs- og produktansvarsforsikring:¹¹¹

Försäkringsår	Försäkringsbelopp	Serieskada
X	5 000 000 kr	2 000 000 kr
X+1	5 000 000 kr	3 000 000 kr
X+2	5 000 000 kr	2 000 000 kr

¹⁰⁷ Det skulle medföra orimliga konsekvenser för försäkringsbolagen om en skada skulle anses vara konstaterad vid samma tidpunkt som det första ersättningskravet ställdes, eftersom försäkringstagaren i sådant fall skulle kunna ”invänta” en ny försäkringstids början eller teckna försäkring efter att en skada har inträffat.

¹⁰⁸ Lyngsø, Dansk Forsikringsret, s 146.

¹⁰⁹ Se s 17.

¹¹⁰ I svenska försäkringsvillkor finns serieskadeklausuler som sagt bara i ansvarsförsäkringsvillkor.

¹¹¹ S 106 f.

X+3	5 000 000 kr	1 000 000 kr
X+4	5 000 000 kr	0 kr

Försäkringsbeloppet för varje år är 5 000 000 kr. Skulle inte en serieskadeklausul finnas skulle varje enskild skada i serieskadeförloppet rymmas inom respektive försäkringsbelopp. Emellertid finns en serieskadeklausul. Detta innebär att för hela serieskadeförloppet utgår försäkringsersättning med maximalt det försäkringsbelopp som gällde det år när den första skadan i serien inträffade (förutsatt att inträffandepincipen¹¹² tillämpas). Hela serieskadan uppgår till 8 000 000 kr, men försäkringsersättning kan endast erhållas med 5 000 000 kr och de två första skadorna i serien kommer således att täckas av det första försäkringsbeloppet.

Har, under det år när den första skadan i serien inträffade, en eller flera andra skador inträffat vilka har ersatts av försäkringen ifråga, kan för serieskadan maximalt utgå det försäkringsbelopp som gällde det år den första skadan i serien inträffade, med avdrag för ersättning som ur det försäkringsbeloppet redan har utgått för de övriga skadorna.

2.3.6 En eller flera skador och återförsäkring

De frågor som har diskuterats ovan i denna referensram finns även i fråga om försäkringsbolagens återförsäkring. Beroende på vilken typ av återförsäkring¹¹³ ett försäkringsbolag har, kan försäkringsbolaget bli nödgat att ta hänsyn till frågan huruvida en eller flera skador föreligger om/när det vill ta sin återförsäkring i anspråk. För försäkringsbolagen handlar det om att i varje enskilt fall ta ett taktiskt och finansiellt beslut om huruvida det, med tanke på antal självrisker och försäkringsbelopp, ligger i bolagets intresse att hävda att flera eller en enda stor skada föreligger, för att på så sätt göra det möjligt att ställa ersättningskrav mot sin återförsäkrare. Härom för även Wilhelmsen¹¹⁴ en diskussion. Vid återförsäkring är det till exempel intressant huruvida det skadebegrepp som används i den direkta försäkringen och som bestämmer försäkringsbolagets ansvar, exempelvis *varje skadehändelse*, skall ha samma betydelse ifråga om återförsäkringen och återförsäkrarens ”limit”. Problematiken kan dras ännu längre i de fall återförsäkringen ”fortsätter i flera led”. Skulle dessutom *försäkringsfall* tolkas snävare i återförsäkringsavtalet kan detta få till

¹¹² Se avsnitt 2.2.2.

¹¹³ För denna diskussion är så kallad icke-proportionerlig återförsäkring (excess of loss eller stop loss) intressant. Ersättning ur sådana återförsäkringar utgår endast i den mån ersättningsbeloppet ur den direkta försäkringen för en enskild skada (alternativt de under en viss period ackumulerade skadorna) överstiger ett visst belopp.

¹¹⁴ Se Wilhelmsen, The distinction between one and more than one insured event, s 23.

konsekvens att skador vilka behandlas separat enligt den direkta försäkringen behandlas som en enda serieskada enligt återförsäkringsavtalet. Risken med detta är att försäkringsbolaget betalar ut flera försäkringsbelopp men bara erhåller ett enda försäkringsbelopp självt; något som knappast kan anses önskvärt för försäkringsbolaget. Tolkas skadebegreppet i återförsäkringsavtalet istället vidare, blir konsekvenserna i teorin att försäkringsbolaget, för en skada vilken det har ersatt med ett försäkringsbelopp, får flera försäkringsbelopp ”tillbaka” ur sin återförsäkring. Detta senare scenario har dock knappast någon betydelse i praktiken eftersom återförsäkraren aldrig är ansvarig för ett större belopp än den direkte försäkringsgivaren.

Inspiration till följande exempel på den ovan diskuterade problematiken är hämtad från John Hanson och Christopher Henley, *All Risks Property Insurance*:¹¹⁵

Under en 24-timmars storm drabbas ett skoldistrikt av skador på sex olika skolor. Skoldistriktets allriskförsäkring stadgar en självrisk om 350 000 kr för varje skada/förlust som kan hänföras till en täckt händelse. Den totala skadan uppgår till 4 200 000 kr. Om försäkringsbolaget hävdar att med *händelse* avses stormen, blir det ansvarigt för en försäkringsersättning till försäkringstagaren om 3 850 000 kr (den totala skadan minus en självrisk). Hävdar bolaget istället att med *händelse* avses skadorna på varje skola, blir det ansvarigt för 2 000 000 kr (den totala skadan minus sex självrisker). Försäkringsbolaget har tecknat en återförsäkring av typen excess of loss enligt vilken gränsen för ersättning utgör 1 000 000 kr per skada. Skadorna på varje skola för sig understiger 1 000 000 kr, varför det torde ligga i försäkringsbolagets intresse att hävda att med *händelse* avses stormen och att det således är fråga om en enda stor skada.

Det är kanske inte helt obekant att återförsäkring fungerar på så sätt att försäkringsbolaget självt ansvarar upp till ett visst belopp (ett självbehåll eller en limit) varje försäkringsår och att återförsäkrarnas ansvar utlöses först efter det att försäkringsbolaget har utbetalat ett belopp som är större än detta. Serieskada behandlas, som ovan har konstaterats, som en enda skada inträffad vid den tidpunkt när den första skadan i serien inträffade. Om en serieskada inträffar år 1 blir alla återförsäkrare det året ansvariga för hela serieskadan utöver nämnda självbehåll. Efterföljande återförsäkrare är fria från ansvar för serieskadan, oavsett över hur många år

¹¹⁵ S 50 f.

skadan sträcker sig. Saknas en serieskadeklausul i återförsäkringsvillkoren ansvarar försäkringsbolaget varje år för ett nytt självbehåll för skador vilka uppstår i en serie. Detta får till följd att skadorna inte nödvändigtvis varje år uppgår till ett belopp som överstiger försäkringsbolagets självbehåll.

2.3.7 Några sammanfattande ord inför analysen

Flerskadeproblematiken förefaller behöva lösas något olika i fråga om egendoms- respektive ansvarsförsäkring. Vad som har sagts ovan i avsnitt 2.3 förefaller tyda på att följande kriterier skall beaktas vid avgörandet av huruvida en eller flera skador skall anses föreligga i försäkringsrättslig bemärkelse:

- Orsak
- Tidpunkt (tillfälle)
- Plats
- Förutsebarhet
- Avsikt (till exempel en plan, operation eller beställning)
- Rimlighet/naturlighet

Till viss del bör även en (traditionell) orsakssambandsbedömning företas.

3 Analys

3.1 Valet av skadebegrepp i försäkringsvillkoren

Av det som har presenterats i avsnitt 2.1 följer att *skada* eller *förlust* måste anses avse själva effekten/följderna av en inträffad skadehändelse, vilken täcks av försäkring. Det krävs en fysisk försämring eller förlust för att det skall vara fråga om skada i försäkringsrättslig bemärkelse. Som ovan nämndes har Hellner uttalat att med skada även kan avses fysisk försämring på egendoms utseende. Detta synsätt bekräftas bland annat av utgången i ovan nämnda SkVn 58/1993. Nämndeutlåtandet i SkVn 138/1982 verkar dock tyda på att även det motsatta (att utseendeskada inte nödvändigtvis innebär sakskada, vilket täcks av egendomsförsäkring) kan vara fallet. SkVn 58/1993 är intressant även på så sätt att nämnden uttalade att sådan sakskada förelåg (ett slags funktionsstörning) att ersättning skulle utgå enligt ansvarsförsäkringen. Hade fråga varit om egendomsförsäkring hade nämnden med stor sannolikhet kommit fram till det motsatta i detta fall, eftersom saksksadebegreppet, mot bakgrund av vad som har framkommit i uppsatsen, förefaller ha en vidare innebörd inom ansvarsförsäkring än inom egendomsförsäkring. Innebörden av begreppet *skada* kan alltså variera ifråga om egendoms- respektive ansvarsförsäkring.

Mina studier tyder på att begreppet *skada/förlust* har en relativt snäv innebörd. Låt säga att det i försäkringsvillkoren stadgas att en självrisk avdras *vid varje skada*. Vad gäller flerskadeproblematiken innebär användandet av begreppet *skada/förlust* i försäkringsvillkoren att när en och samma skadehändelse orsakar flera skador, skall dessa skador behandlas separat och för varje enskild skada skall en självrisk avdras och högst ett försäkringsbelopp utbetalas. Är skadorna stora innebär detta i teorin att försäkringstagarens möjligheter att få ersättning för alla sina skador ökar, samtidigt som självriskan totalt sett blir större. I praktiken är det dock vanligt att försäkringsbolagen begränsar sitt ansvar genom att i villkoren stadga till exempel att ersättning i enlighet med tecknad försäkring utgår med maximalt två försäkringsbelopp per försäkringsår. Är så fallet är det möjligt att försäkringstagaren kommer att kunna erhålla ersättning endast för en del av sin totala skada.

Begreppet *skadehändelse* i sin tur förefaller vara snävare än *orsak*¹¹⁶, eftersom det förra, mot bakgrund av vad som har framkommit i uppsatsens andra kapitel, inte torde kunna anses innefatta ett tillstånd, att någonting som skall hända inte händer eller underlåtenhet/försummelse att göra något. Därtill är *skadehändelse* troligtvis ett bredare begrepp än *skada/förlust*, eller för den delen än *ersättningskrav*¹¹⁷. Wilhelmsen ser det som fullt tänkbart att det förra begreppet kan medföra att flera förluster eller ersättningskrav skall behandlas som en skada. Som ovan antyddes förefaller Wilhelmsen anse att skillnaderna mellan begreppen *försäkringsfall*, *skadehändelse*, *skada* och *olyckshändelse* inte är stora och att de används synonymt.¹¹⁸

Det förekommer uppfattningar om att med *skadehändelse* avses den tidpunkt när skada faktiskt uppstår till skillnad från den tidpunkt när den orsakas. Jag har dock svårt att förstå varför försäkringsbolagen, om den betydelsen avses, skulle använda detta begrepp som, om denna innebörd rimligen skulle kunna tillmätas begreppet, uppenbarligen kan uppfattas på flera sätt. Enklare vore väl i sådant fall att använda begreppet *skada*, vars innebörd såvitt jag kan förstå, måste anses vara relativt uppenbar. Enligt min mening borde det generellt med relativt god säkerhet kunna sägas att med *skadehändelse/-tillfälle* avses någonting annat än en faktisk, fysisk skada eller förlust på eller förlust av försäkrad egendom.¹¹⁹ Till skillnad från Wilhelmsen, som i och för sig talar om norsk rätt, vill jag således påstå att det finns vissa påtagliga skillnader mellan begreppen *skada* och *skadehändelse* vad gäller det antal skador som kan anses inrymmas i respektive begrepp och att valet av skadebegrepp därför har stor ekonomisk betydelse. Möjligtvis kan jag hålla med om att skillnaderna vad gäller effekten av begreppen i praktiken inte nödvändigtvis behöver bli så stora. Jag tänker närmast på de begränsningar som försäkringsbolagen gör i fråga om antal försäkringsbelopp per försäkringsår. Begreppet *skadehändelse* i sig förefaller som sagt ha en bredare innebörd än *skada*. Stadgar försäkringsvillkoren exempelvis att en självrisk skall avdras *vid varje skada som kan hänföras till en skadehändelse* eller *vid varje skadetillfälle* torde detta istället innebära att flera skador vilka har uppstått till följd av en och samma händelse försäkringstekniskt tillsammans skall behandlas som en skada.¹²⁰ Således begränsas

¹¹⁶ Jämför med villkor för ansvarsförsäkring vilka stadgar att skador som har uppkommit *av samma orsak vid samma tillfälle* skall behandlas såsom en enda skada.

¹¹⁷ Läs om Claims made-principen i avsnitt 2.2.

¹¹⁸ Se Wilhelmsen, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 109 och Wilhelmsen, The distinction between one and more than one insured event, s 15 ff.

¹¹⁹ Jämför Hanson och Henley, All Risks Property Insurance, s 51.

¹²⁰ Jämför med vad som sades ovan i avsnittet 2.1.5 om att begreppet tolkas ur försäkringstagarens perspektiv.

försäkringsbolagets ansvar till ett försäkringsbelopp och en självrisk avdras från försäkringsersättningen.

Jag vill här åter knyta an till avsnitt 2.1.3 och exempel 2.¹²¹ Fråga är vad som skall anses utgöra skadehändelse i försäkringsvillkorens bemärkelse. Skadehändelsen måste ha inträffat inom försäkringstiden för att försäkringsersättning skall utgå.¹²² Har händelse nr 1 inträffat dessförinnan kan detta alternativ inte anses utlösa försäkringsansvar och därmed självrisk. Alternativ nr 5 är troligen inte heller det tänkbart med tanke på att detta skulle innebära att *skadehändelse* och *skada/förlust* likställs, vilket har avfärdats ovan.¹²³ Händelse nr 2-4 ger i princip samma resultat; 16 separata skadehändelser. Alternativ nr 4 indikerar att det skulle vara fråga om en skadehändelse som har en bestämd början och ett bestämt slut. För en process är detta ofta svårt att fastställa. Troligtvis skulle alternativ nr 4 innebära att med skadehändelse avses varje gång materialet i förslutningsanordningarna faktiskt spricker så pass mycket att luft kan tränga in och sätta igång oxidationen. Det är möjligt att materialet inte alltid spricker så mycket att förslutningsanordningen ger vika eller att det inte spricker samtidigt i varje container. Detta sista alternativ indikerar också det synsättet att med skadehändelse avses den tidpunkt när skada faktiskt uppstår. Enligt min mening är det fullt tänkbart att punkten 3 i exempel 1¹²⁴ utgör den ”effektiva” skadehändelsen, men redan händelsen i punkten 2 (B)¹²⁵ torde kunna vara den för försäkringsansvaret ”relevanta” skadehändelsen. Även exempel 2 tyder på att åtskillnad måste göras mellan den effektiva och den för försäkringen relevanta skadehändelsen. Punkten 4 kan säkerligen anses vara den effektiva och punkten 3 den relevanta skadehändelsen.

If använder såväl i sina villkor för egendoms- som för ansvarsförsäkring (även de globala ansvarsförsäkringarna) begreppet *skada*. Zurich och Trygg-Hansa använder begreppet *skadetillfälle* i villkoren för egendomsförsäkring och begreppet *skada* i villkoren för

¹²¹ Här erinras om att det i exemplet konstrueras 16 lufttäta containrar med defekt material. Med anledning härav tränger luft in i containrarna varpå väggarna oxiderar, vilket orsakade skada och utsläpp av smält metall vid 40 tillfällen. Frågan är om med *varje skadehändelse* i villkoren avses 1. tillverkningen av det defekta materialet, 2. tillverkningen av varje förslutningsanordning, 3. installationen av varje förslutningsanordning, 4. första tillfället förslutningen spricker i en container eller 5. varje gång en container genomträngs av den smälta metallen.

¹²² Se avsnitt 2.2 om orsakande- och inträffandepinciperna med flera enligt vilka det avgörs vad som skall utlösa ansvar i enlighet med försäkring.

¹²³ Se avsnitt 2.1.2 och 2.1.3.

¹²⁴ Se avsnitt 2.1.3. I detta exempel beställer ett bageri en särskild tillsats, vilken visar sig vara defekt. Tillsatsen levereras i sex partier. Frågan är om med *varje skadehändelse* i villkoren avses 1. den dåliga kontrollen där tillsatsen tillverkades, 2. leveransen av varje parti tillsats, 3. varje tillfälle när tillsatsen blandas med andra ingredienser eller 4. varje gång slutprodukten tillverkas.

¹²⁵ Att försäkringstagaren sätter en defekt produkt i omlopp.

ansvarsförsäkring. Länsförsäkringars villkor är något otydliga beträffande egendomsförsäkring, men i ansvarsförsäkring tillämpas *skada*.¹²⁶

Den uppfattning av begreppet *skadehändelse* som jag nämnde i avsnitt 2.1.3 och enligt vilken innebörden av begreppet är *skada uppstår*, bör här kort kommenteras. Med tanke på exempelvis utvecklingsskador orsakade av läkemedel torde det vara mycket svårare att fastställa skadehändelsen enligt detta synsätt, eftersom skadeutveckling kan pågå i flera år. Min åsikt är att om denna uppfattning är vanligt förekommande och önskad, är, för de försäkringsbolag vilka med *skadehändelse* snarare avser orsaken till skada än skadans uppkomst, ett lämpligare ordval i försäkringsvillkoren *skadegörande/-vållande händelse*.

3.2 Flerskadeproblematiken

3.2.1 Allmänt

Situationer i vilka flerskadeproblematiken kan uppstå har jag redogjort för tidigare.¹²⁷ Som ovan antydde i kapitel 2 kan i olika nämnde- och rättsfall samt till viss del i försäkringsvillkor vissa kriterier eller former för samhörighet urskiljas vilka skall vara uppfyllda för att flera skador försäkringstekniskt skall behandlas som en skada. Till att börja med krävs att samtliga skador i sig täcks av försäkringen för att flera skador tillsammans skall behandlas som en enda.¹²⁸ För ansvarsförsäkring är kriterierna orsak och tid relativt väletablerade och dessa kan utläsas ur de flesta av försäkringsbolagens villkor.¹²⁹ Beträffande egendomsförsäkring är det inte lika klart vilka kriterierna för en enda skada är, fastän det i praxis oftast tycks ha lagts vikt främst vid tid och plats. If anger förvisso i sina villkor för egendomsförsäkring i den kombinerade företagsförsäkringen att för flera skador som inträffar samtidigt (kriteriet tid) skall en självrisk dras för varje försäkringsställe (kriteriet plats). Överlag är min uppfattning dock att kriterierna för en enda skada är oklara även för försäkringsbolagen själva, även om vissa kriterier förekommer i vissa försäkringsbolags villkor. Inte heller den försäkringsrättsliga doktrinen ger särskilt mycket ledning härvid. Nedan skall jag (främst beträffande egendomsförsäkring) närmare analysera de olika kriterier som jag har funnit, vilken betydelse de respektive kriterierna kan tillmätas, hur många och vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att flera skador tillsammans skall behandlas som

¹²⁶ Det framgår inte tydligt av Länsförsäkringars villkor för egendomsförsäkring när självrisk dras.

¹²⁷ Se avsnitt 2.3.1.

¹²⁸ Jämför dock med situationer när en av försäkringen täckt händelse/skada samverkar med av försäkringen icke-täckta omständigheter och därigenom leder till ytterligare skada. Se avsnitt 2.3.2.

¹²⁹ I vart fall gäller detta If, Zurich, Länsförsäkringar och Trygg-Hansa.

en skada. Redan inledningsvis bör det sägas att jag har funnit att den grad till vilken varje enskilt kriterium är uppfyllt har visat sig påverka den grad till vilken andra kriterier måste vara uppfyllda. Det bör dessutom påpekas, vilket ytterligare skall påvisas nedan, att olikheter föreligger vad gäller de olika kriterierna i förhållande till egendoms- respektive ansvarsförsäkring. Vidare skall jag, beträffande ansvarsförsäkring, analysera olika utformningar av serieskadeklausuler och konsekvenskerna av dessa.

3.2.2 Egendomsförsäkring

3.2.2.1 Tidskriteriet för egendomsförsäkring

Det förekommer försäkringsvillkor vilka anger en tidsram. Som exempel härpå kan nämnas att villkor för stormförsäkring ofta anger att skador som inträffar inom 72 timmar tillsammans skall behandlas som en skada. Angivelser av sådant slag saknas emellertid i många försäkringsvillkor, varför det ofta blir nödvändigt att göra en bedömning i de enskilda fallen. Utgångspunkten förefaller vara att ju närmare i tid två skador inträffar, desto större är sannolikheten att dessa skador tillsammans skall behandlas som en skada. Frågan är dock var den borte gränsen går; hur lång tid kan förflyta mellan skadorna utan att tidssambandet bryts? När är det fråga om två helt skilda händelser eller tillfällena? I de olika fall som har presenterats i uppsatsens avsnitt 2.3 och i vilka det har konstaterats att flera skador skall behandlas som en, har tidsspännen varierat från några få minuter och någon timme till längre, om än mer opreciserade, tidsspänn såsom *kort efter reparationen av den första skadan*. När ett par dygn eller mer tid än så har förflutit mellan skadorna har i vart fall inte tidskriteriet ansetts vara uppfyllt. Observera dock att detta kriterium mig veterligen alltsomoftast inte ensamt har tillmätts avgörande betydelse. Här skall tilläggas att stölder vilka har begåtts av samma person på samma plats under flera år i vart fall i norsk försäkringsrätt har ansetts utgöra en enda fortgående stöld.¹³⁰ Om andra kriterier har varit uppfyllda till en högre grad, låt säga att flera skador har inträffat på exakt samma plats, har det godtagits att längre tid (i alla fall ett par dygn) har förflutit mellan skadornas inträffande. I likhet med detta har ett större geografiskt område godtagits som samma plats i fall när endast kort tid har förflutit mellan flera skador. Andra faktorer kan emellertid också påverka tidskriteriet. Har en brand försvagat en vägg i en byggnad och faller väggen samman på grund av kraftig vind inte lång tid efter branden, är ett relativt kort tidsintervall inte nödvändigtvis tillräckligt. Har inte försäkringstagaren vidtagit förebyggande åtgärder, om detta har varit möjligt, kan detta ses

¹³⁰ Se Wilhelmson, The distinction between one and more than one insured event, s 45.

som en mellankommande handling (eller icke-handling/underlåtenhet) vilken bryter, eller kanske snarare förtar verkan av, ett i övrigt relativt starkt tidssamband. Min slutsats är att tidskriteriet kan variera och att en bedömning måste göras i varje enskilt fall. Övriga kriteriers uppfyllandegrad och omständigheterna i det enskilda fallet påverkar tidskriteriet.

3.2.2.2 Platskriteriet i egendomsförsäkring

Att döma av de olika fall¹³¹ vilka jag har studerat under detta uppsatsarbete kan även den vikt som skall tillmätas platskriteriet vara beroende av andra kriteriers uppfyllandegrad. Precis som i fråga om tid gäller att ju mindre geografiskt avstånd mellan flera skador, desto större är sannolikheten att platskriteriet är uppfyllt och att skadorna tillsammans skall behandlas som en. I flera fall talas det om skador vilka har inträffat *i närheten av varandra*. Vad som menas härmed är oklart, men i fall där avståndet har varit flera mil har kriteriet ofta inte ansetts uppfyllt. Med relativt god säkerhet kan det dock sägas att det inte är nödvändigt att skadorna inträffar på exakt samma plats. Som jag nämnde i avsnittet ovan påverkas kriteriets vikt av huruvida och till vilken grad andra kriterier är uppfyllda. Enligt min mening är det troligt att platskriteriet är strängare beträffande egendomsförsäkring än vad gäller ansvarsförsäkring. Jag anser således att det krävs att övriga kriterier är uppfyllda i relativt hög grad för att ett svagt plats samband, i vart fall flera mils avstånd, skall kunna överbyggas.

If stadgar i sina villkor för egendomsförsäkring¹³² att när flera skador inträffar samtidigt skall en självrisk avdras för varje försäkringsställe. Länsförsäkringar och Trygg-Hansa anger på liknande sätt att för flera skador på fastigheter avdras en självrisk för varje fastighet, men att om fastigheterna ligger i samma kvarter avdras endast en självrisk för hela kvarteret. Trygg-Hansa stadgar dessutom att för förstariskförsäkrad egendom gäller försäkringen endast med det belopp som anges för varje förvaringsplats inom angivet försäkringsställe. Härigenom gör försäkringsbolagen avgränsningar i fråga om plats. I övrigt ger försäkringsvillkoren ingen ledning för vad som avses med samma plats och när flera skador skall anses ha inträffat på så skilda platser att sambandet dem emellan bryts (i vart fall vad gäller detta kriterium).

3.2.2.3 Krav på orsak, förutsebarhet och avsikt för egendomsförsäkring

I praxis har det, mer eller mindre uttalat, även fokuserats på orsakssamband mellan flera skador. För mig framstår det som naturligt att tillmäta detta kriterium åtminstone viss

¹³¹ Såväl svenska som utländska.

¹³² Se Bilaga 1, avsnitt 1.1.

betydelse. Orsak bör vara det kriterium som alltid (i någon mån) måste vara uppfyllt för att det överhuvudtaget skall komma på tal att försäkringstekniskt behandla flera skador som en.¹³³ Det är för övrigt svårt att föreställa sig att flera skador vilka inte alls har något orsakssamband inträffar på samma plats och vid samma tidpunkt. I vart fall förefaller chanserna för detta vara små och jag kan inte tänka mig att försäkringsbolagen har för avsikt att behandla skador av helt skilda orsaker som en skada bara för att de inträffar samtidigt och/eller på samma plats, oavsett att försäkringsbolagen hela tiden strävar efter att begränsa sitt ansvar. Däremot torde det i försäkringsrättsligt avseende i vart fall inte krävas särskilt starkt orsakssamband mellan flera skador för att de tillsammans skall behandlas som en skada.¹³⁴

Det är oklart när flera skador skall anses ha uppstått av samma orsak.¹³⁵ Två alternativ förefaller vara möjliga; antingen avses att flera skador har samma typ av/liknande orsak, såsom vattenläckage, eller så avses att den faktiska bakomliggande händelsen är gemensam för skadorna, såsom en viss brusten vattenledning. Med sistnämnda alternativ måste även avses att någonting orsakar en skada och att denna i sin tur, i sig själv eller i samverkan med nya omständigheter, orsakar ytterligare skada.¹³⁶ Detta sistnämnda alternativ tyder alltså på en bredare tolkning av begreppet *orsak*, men båda alternativen återfinns i praxis¹³⁷. Ett bättre och mer precist ordval är i mitt tycke *gemensam orsak*. Som exempel härpå kan nämnas att en storm medför flera skador på en kraftstation eller att ett och samma produktionsfel medför skador på flera levererade produkter.¹³⁸

I samband med bedömningen av huruvida försäkringsrättsligt relevant orsakssamband föreligger bör, som ovan har antytts, hänsyn tas även till om den första skadan medförde en sårbarhet och därmed markant ökade risken för att den/de efterkommande skadorna inträffade; huruvida det, med tanke på den förstkommande skadan, kan anses ha varit förutsebart att även efterföljande skada/skador skulle inträffa.¹³⁹ Jag är benägen att påstå att

¹³³ Observera dock att flera skadeorsaker kan samverka och tillsammans leda till skador.

¹³⁴ Norsk villkorsnämnds praxis förefaller tyda på att om flera inträffade skador i sig är olika till art och omfattning, räcker det inte med endast ett svagt orsakssamband för att de tillsammans skall behandlas som en skada. Jämför FSN 2464.

¹³⁵ Detta skall inte förväxlas med *samma orsak och samma tillfälle* i ansvarsförsäkring.

¹³⁶ Jämför diskussionen om samverkande skadeorsaker i avsnitt 2.3.2.

¹³⁷ Här åsyftas främst norsk nämndspraxis. Som tidigare har nämnts finns det inte mycket svensk praxis på området att tillgå.

¹³⁸ Skilj detta från fall när levererade produkter med samma defekt orsakar skador (serieskada).

¹³⁹ Jämför Wilhelmson, Egenrisiko i skadeförsäkring, s 127.

detta förutsebarhetskriterium bör tillmätas förhållandevis stor betydelse när det skall avgöras huruvida flera skador tillsammans skall behandlas som en enda skada. Dessvärre har jag inte funnit någon svensk praxis som styrker min ståndpunkt, men det gör däremot utländskpraxis.¹⁴⁰

Som förut har påpekats i fråga om tidssamband kan försäkringstagarens möjlighet/underlåtenhet att försöka förhindra eller begränsa en skada, vars inträffande mot bakgrund av en redan inträffad skada i relativt stor mån har varit förutsebar, bryta orsakssambandet mellan flera skador. Som exempel härpå kan nämnas att värmesystemet i ett växthus går sönder och växterna indirekt skadas på grund av frost. Har försäkringstagaren haft möjlighet att rädda växterna, exempelvis genom att sätta in en motorvärmare, men har försäkringstagaren underlåtit att göra så, anses orsakssambandet mellan skadorna ha brutits. Detsamma gäller när en värmebläkt går sönder på en höskulle. Höet möglar förvisso till följd av att fläkten har stannat, men det möglar inte direkt därefter. Har försäkringstagaren haft möjlighet att, helt eller delvis, förhindra skadan, exempelvis genom att sätta in tillfälliga fläktar eller flytta höet, men har denne underlåtit att göra så, anses orsakssambandet ha brutits.

Något som ej kan ses som ett kriterium, utan snarare som en samhörighetsform och som jag förmodar har blivit alltmer påtaglig, med tanke exempelvis på senare års terrorattacker, är *avsikt*. Härmed åsyftar jag även till exempel en plan, en operation/aktion eller ett beslut. Den betydelse som detta kriterium skall tillmätas måste anses vara beroende av utformningen av försäkringsvillkoren och det skadebegrepp som däri har valts. Villkor som tar sikte på *orsak*¹⁴¹ torde i sig, såvitt jag kan förstå, tala för att en avsikt kan anses utgöra orsaken till skada och att till exempel terroristattacker mot Tvillingtornen i New York försäkringstekniskt tillsammans skall behandlas som en skada. Vad gäller begreppet *skadehändelse* framstår det för mig som oklart vad som skall anses gälla för avsikt och flera skador i detta avseende. *Skadehändelse* kan, som ovan har framgått, i vart fall definieras genom kriterierna tid och plats. Det i kapitel 2 refererade fallet Dawson's Field¹⁴² visar dock synsättet att en plan inte kan anses utgöra en skadehändelse och att detta kriterium således inte inverkar på lösandet av flerskadeproblematiken. Kuwaitmålet¹⁴³ tyder dock på att, även om en

¹⁴⁰ Norsk och brittisk praxis. Se avsnitt 2.3.

¹⁴¹ Se avsnitt 2.2 om orsakandeprincipen och andra principer för vad som utlöser ansvar enligt försäkringsvillkoren ("triggers").

¹⁴² Se avsnitt 2.3.4.2.

¹⁴³ Se avsnitt 2.3.4.2.

plan/avsikt i sig inte kan vara avgörande, måste i vart fall viss hänsyn tas till den bakomliggande avsikten; avsikten ges vid en sådan bedömning karaktären av en gemensam, bakomliggande orsak. Tillämpas begreppet *skada*, i bemärkelsen effekten av en skadehändelse, och inträffandeprincipen i villkoren, är sannolikheten större att de två raserade tornen skall behandlas som separata skador.

Min åsikt är att denna form av samhörighet (exempelvis plan, avsikt) i vissa fall kan ha stor betydelse.¹⁴⁴ Självfallet måste den vikt som skall tillmätas avsikt variera beroende på andra kriterier, men även när tids- eller platssambandet mellan flera skador är relativt svagt torde avsikt ha viss betydelse. Precis som för kriterierna tid och plats i förhållande till varandra måste dock gälla att ett nästintill obefintligt samband i tid och rum inte kan överbyggas av det faktum att flera skador har inträffat till följd av en och samma plan/avsikt. I praktiken måste det vara så att denna form för samhörighet själv inte ges avgörande betydelse. Sannolikheten att flera skador vilka har inträffat på helt skilda tidpunkter och platser, mot bakgrund endast av avsikten, ändå behandlas som en skada är inte särskilt stor eftersom en sådan bedömning sällan torde kunna anses vara vare sig naturlig eller rimlig. Jag grundar mitt synsätt på Dawson's Field- och Kuwaitfallen¹⁴⁵ samt på den naturlighetsbedömning eller rimlighetsbedömning, vid vilken jag personligen lägger relativt stor vikt och vilken jag kommer att behandla nedan.

3.2.2.4 Naturlighets-/rimlighetskriteriet för egendomsförsäkring

I själva verket har detta kriterium, såvitt jag kan förstå, inte behandlats i någon nämnvärd grad vare sig i försäkringsvillkor eller i (svensk) doktrin. Mina studier av praxis och utländsk doktrin tyder emellertid på att naturlighets-/rimlighetskriteriet faktiskt, mer eller mindre uttalat, finns och beaktas. Såväl mot bakgrund av försäkringstagarens behov av försäkringsskydd som mot försäkringsbolagens intresse av att begränsa sitt ansvar måste, enligt min mening, detta kriterium anses vara överordnat de övriga kriterierna. Oavsett vilka och hur många av de andra kriterierna som är uppfyllda måste det nödvändigtvis vara avgörande, för frågan huruvida flera skador skall behandlas som en skada, om en sådan bedömning är naturlig och/eller rimlig, för försäkringsbolaget såväl som för försäkringstagaren. Som ovan har påpekats råder oklarhet i fråga om de olika kriteriernas betydelse och såvitt jag kan förstå måste en bedömning därför nödvändigtvis göras i varje

¹⁴⁴ Möjligen kan, beträffande kriteriet avsikt, en jämförelse göras med ansvarsförsäkring och kriteriet tillfälle, vilket anses vara uppfyllt när skada har orsakats under utförandet av en och samma arbetsinsats.

¹⁴⁵ Se avsnitt 2.3.4.2.

enskilt fall. Den praxis¹⁴⁶ jag har studerat indikerar att kriterierna tid och plats har ansetts vara uppfyllda såväl när kort tid har förflutit mellan flera skador vilka har inträffat nära varandra, som när lång tid har förflutit mellan skadorna och dessa har inträffat på ett stort geografiskt avstånd ifrån varandra. Dessa skillnader måste enligt min mening tyda på att en individuell naturlighets- och/eller rimlighetsbedömning i praktiken ofta görs.

Jag anser att varje kriterium för sig måste bedömas mot bakgrund av vad som kan anses vara naturligt och/eller rimligt. Även när så har gjorts och det står relativt klart i vilken grad vart och ett av dessa kriterier är uppfyllda, måste en sådan bedömning göras av helheten. Detta synsätt medför att flera skador kan komma att behandlas som en, även i fall när kanske bara något av kriterierna är uppfyllt. Jag vill dock framhålla att jag på intet sätt anser att det går att låta bli att göra en bedömning av de övriga kriterierna; dessa måste rimligtvis vara utgångspunkten. Naturlighets-/rimlighetskriteriet torde medföra att olika kriterier tillmäts varierande inbördes betydelse i olika situationer. Det finns således inte någon generell regel som anger att ett visst kriterium alltid har mindre betydelse än ett visst annat kriterium, utan detta måste avgöras från fall till fall. Om det vid en helhetsbedömning av här avsett slag uppenbart saknas (naturligt) samband mellan flera skador måste sambandet anses vara brutet och skadorna bör försäkringstekniskt behandlas som flera separata skador. Det är svårt att definiera vad som avses med naturligt eller rimligt, eftersom en bedömning måste göras i varje enskilt fall. Viss vägledning kan dock hämtas ur praxis.¹⁴⁷

3.2.2.5 Sammanfattande exempel; kriterier för en eller flera egendomsskador

Jag ämnar nu åter knyta an till exemplet med flygplanen som flögs in i Tvillingtornen i New York. Vad gäller kriteriet plats måste detta i hög grad anses vara uppfyllt. Byggnaderna var placerade intill varandra och tillhörde ett och samma byggnadskomplex (oavsett ägarförhållanden). Beträffande kriteriet tid inträffade skadorna med endast 18 minuters mellanrum och båda byggnaderna kollapsade inom två timmar. Även tidssambandet måste således anses ha varit starkt. Beroende på utformningen av försäkringsvillkoren avgörs det huruvida de två kollapsade tornen skall behandlas som en eller flera skador. Stadgar villkoren att en självrisk dras *vid varje skadetillfälle/skadehändelse* torde skadorna med relativt stor säkerhet vara att behandla som en skada. Detta baserar jag, som ovan nämnt, på att jag anser att den bakomliggande terrorattacken måste tillmätas betydelse som gemensam orsak till de

¹⁴⁶ Se avsnitt 2.3.

¹⁴⁷ Se exempelvis AK 27.212 och den så kallade Kuwaitdomen i avsnitt 2.3.4.2. Se även nedanstående avsnitt 3.2.2.5.

båda flygplansattackerna. Har försäkringsbolaget istället valt formuleringen *vid varje skada* i sina villkor, torde det inte vara lika självklart att de båda tornen tillsammans skall behandlas som en skada. Som orsak torde i sådant fall räknas varje flygplans inflygning i respektive torn. Jag anser dock att det är tänkbart att en helhetsbedömning av vad som skall anses vara naturligt och rimligt, med tanke på den höga grad i vilken de övriga kriterierna är uppfyllda och den avsikt som var gemensam för de båda flygningarna, likväl leder till slutsatsen att de två tornen tillsammans behandlas som en skada.¹⁴⁸

Antag nu istället att två av försäkringstagarens fastigheter, vilka är belägna på flera kilometers avstånd ifrån varandra, under ett och samma åskväder skadas genom blixtnedslag. Skadornas samband i tid (anta att åskvädret pågår under flera timmar) och rum är i sådant fall inte lika starkt som i exemplet ovan. Stadgar försäkringsvillkoren att en självrisk avdras *vid varje skadetillfälle/skadehändelse* torde den för försäkringen relevanta orsaken kunna anses vara själva åskvädret med alla dess blixtnedslag inkluderade. Skadorna torde således, i vart fall ifråga om detta kriterium, tillsammans kunna behandlas som en skada. Även en naturlighets-/rimlighetsbedömning torde leda till detta resultat, eftersom orsak, mot bakgrund av den valda villkorsformuleringen, torde tillmätas stor betydelse. Stadgar villkoren istället att en självrisk avdras *vid varje skada* borde istället varje enskilt blixtnedslag anses vara den relevanta (och effektiva) orsaken. Endast de skador vilka har orsakats av samma blixtnedslag torde i så fall kunna behandlas som en skada. Inte heller en naturlighets-/rimlighetsbedömning förefaller kunna leda till en annan bedömning med tanke på det relativt svaga sambandet i tid och rum.¹⁴⁹ Ett liknande exempel är att en försäkringstagare äger en stor skog som är indelad i flera fastigheter eller att denne äger flera olika skogar vilka är belägna på helt skilda platser. Har all försäkringstagarens skog skadats, till exempel genom en och samma storm eller brand, är det möjligt att skadorna, trots att platskriteriet inte nödvändigtvis kan anses vara uppfyllt i särskilt hög grad, tillsammans skall behandlas som en skada om sambandet, med hänsyn till de andra kriterierna, kan anses vara starkt och det även i övrigt kan anses vara naturligt att göra så.

I avsnitt 2.3.5.2 behandlades serieskador vilka är orsakade av samma ansvarspådragande förhållande. Som förut har påpekats finns det inga serieskadeklausuler i de svenska

¹⁴⁸ Ett sådant resonemang förefaller styrka Wilhelmsens ståndpunkt att begreppen *skada* och *skadehändelse* kan användas synonymt eftersom konsekvenserna i så fall blir desamma oavsett begreppsval.

¹⁴⁹ Detta resonemang talar emot Wilhelmsens ovan nämnda ståndpunkt.

egendomsförsäkringarna idag. Det kan ändå vara intressant att applicera nämnda synsätt exempelvis på stormen Gudrun. De fällda träden och de insektsangrepp som träden hädanefter under flera år kan komma att drabbas av torde kunna vara att behandla som en (egendoms-) serieskada orsakad av ett och samma ansvarspådragande förhållande; stormen. Insektsangrepp är en logisk och kanske till viss del oundviklig, om än indirekt, följd av stormfällda träd. Insektsangrepp kan förvisso även drabba träd som ej har fällts, men när storm faller träd måste detta anses öka risken för insektsangrepp markant (förutsebarhet). Jämför även med Causa Proxima; stormen torde kunna anses vara den dominerande orsaken till insektsangreppen. Till den del skadorna kan förhindras kan dock detta resonemang inte gälla.¹⁵⁰

3.2.3 Ansvarsförsäkring

3.2.3.1 Tids-/tillfälleskriteriet för ansvarsförsäkring

Detta kriterium är inte exakt detsamma beträffande ansvarsförsäkring som beträffande egendomsförsäkring. Vad gäller ansvarsförsäkring och flera skador handlar det snarast om att fastställa huruvida skadorna har inträffat under utförandet av ett och samma arbete, ifall skadorna är hänförliga till samma arbetsinsats/beställning eller i övrigt har inträffat under en sammanhängande men begränsad tid; samma tillfälle. Vad som skall anses utgöra ett tillfälle förefaller, mot bakgrund av de nämndsfall jag har studerat, till viss del bero på vilken typ av arbete som utförs. Detta sätt att se på tid och tillfälle möjliggör att även flera skador vilka har inträffat under en längre tid (längre än några få dagar) kan komma att behandlas som en skada. Skador som inträffar med flera års mellanrum torde emellertid sällan kunna anses ha inträffat vid samma tillfälle. I den praxis jag har studerat har flera skador ansetts inträffat vid samma tillfälle såväl när några minuter har förflutit mellan skadorna som när flera dygn har passerat. Vare sig nämndspraxis eller försäkringsvilkorens definitioner (när sådana finns) säger något om hur långt ett tillfälle kan vara. Försäkringsvillkor för ansvarsförsäkring anger ofta att en självrisk avdras för flera skador av samma orsak *vid samma tillfälle*. Kriteriet i sig framgår alltså av villkoren. Jag är emellertid benägen att påstå att kriteriet inte alltid måste tolkas snävt och att med *tillfälle* faktiskt torde kunna avses även en längre tidsperiod. Rimligtvis måste det krävas att det är fråga om en sammanhängande tid. Även här torde ett slags naturlighetsbedömning vara nödvändig.

¹⁵⁰ Jämför med Schmidt, Faran och försäkringsfallet, s 198 ff.

3.2.3.2 Orsakskriteriet för ansvarsförsäkring

Nämndspraxis tycks indikera att skillnad görs mellan vad som utgör ett/en respektive flera fel/defekter. Enligt min mening uttrycks detta kriterium bäst så att skadorna skall ha orsakats av samma skadevållande (ansvarsgrundande) förhållande. Med detta åsyftar jag till exempel att ett maskinfel, en felaktig arbetsinstruktion/arbetsmetod, ett felaktigt material eller en felaktig konstruktion har orsakat flera skador. Dessutom avses att underlåtenhet, att handla på ett visst sätt eller att företa vissa åtgärder, orsakar flera skador. Jag anser att om flera skador har uppstått på grund av samma skadehändelse, inbegripet en process eller underlåtenhet, har de uppstått av samma orsak. Utgången i SkVn 12/1961¹⁵¹ tyder på att skillnad måste göras mellan vad som utgör *likadan* och *samma* orsak. I fall när flera skador har uppkommit av *likadan* orsak på flera av ett företag tillhöriga fabriker belägna långt ifrån varandra (om än inom samma län), kan skadorna inte anses ha uppkommit av samma orsak om inte exempelvis en centralt utfärdad arbetsinstruktion har funnits. Har till exempel flera produktskador orsakats av flera separata produktionsfel, föreligger flera skador. Det måste alltså finnas en faktisk, gemensam nämnare; en försäkringsrättsligt relevant orsak. Detta kriterium bör alltid vara uppfyllt för att flera ansvarsskador försäkringstekniskt skall behandlas som en skada. Min mening är att det inte vore rimligt att tillsammans behandla flera skador som en skada blott av det skälet att de har *likadan* orsak. I detta avseende måste rimligtvis en avvägning göras mellan försäkringstagarens skyddsbehov¹⁵² och försäkringsbolagets strävan efter att begränsa sitt ansvar. Enligt min mening får denna försäkringsbolagets strävan inte dras för långt vid en bedömning av här berört slag.

3.2.3.3 Platskriteriet för ansvarsförsäkring

Platskriteriet är inte lika viktigt vad gäller ansvarsförsäkring som beträffande egendomsförsäkring. Praxis¹⁵³ visar att flera skador vilka har uppstått under genomförande av en och samma arbetsinsats har behandlats som en skada exempelvis i fall när skadorna har inträffat på samma parkeringsplats, på samma farvatten, i samma byggnad/byggnadskomplex och i tio fastigheter inom samma tidningsrutt (oavsett att fastigheterna hade olika ägare). Huvudsaken förefaller vara att skadorna har inträffat inom ett, på något sätt, avgränsat område och under utförandet av en och samma arbetsinsats (kriteriet samma tillfälle).

¹⁵¹ Se avsnitt 2.3.4.1.

¹⁵² Behovet av fullgott skydd genom tecknad försäkring.

¹⁵³ Se avsnitt 2.3.

3.2.3.4 Naturlighets-/rimlighetskriteriet för ansvarsförsäkring

Även beträffande ansvarsförsäkring bör, enligt min åsikt, varje enskilt fall av flerskador lösas mot bakgrund av en bedömning av naturlighet och/eller rimlighet. Wilhelmsen har uttalat att det spelar mindre roll hur lång tid som förlöper mellan två skador eller hur stort det avgränsade område inom vilket skadorna inträffar är, så länge som det kan anses vara naturligt att behandla flera inträffade skador vilka har uppstått av samma orsak som en skada. Jag är benägen att hålla med henne. Så länge som ett och samma skadevållande förhållande ligger bakom flera skador måste de, om det kan anses naturligt och/eller rimligt, kunna behandlas som en skada. Praxis förefaller stödja min ståndpunkt enär *samma orsak* oftast synes ha varit den avgörande faktorn i ansvarsförsäkringsfall. Den grad till vilken övriga kriterier är uppfyllda påverkar självfallet en sådan naturlighetsbedömning. Med detta menar jag att det sällan torde vara naturligt att behandla flera skador som en skada när mycket lång tid (flera år) har förflutit mellan dessa. I avsnitt 3.2.2.4 påpekades svårigheterna med att definiera naturlighets- och rimlighetskriteriet. Även beträffande ansvarsförsäkring torde dock viss vägledning kunna hämtas i praxis.¹⁵⁴

3.2.3.5 Sammanfattande exempel; kriterier för en eller flera ansvarsskador

Jag vill här ännu en gång knyta an till en av de exempelsituationer som jag nämnde i uppsatsens inledande kapitel. Antag att en rörmokare när denne utför installationsarbete gör samma fel i 80 våtrum vilket leder till skada i samtliga 80 berörda lägenheter. Lägenheterna ligger i tre olika fastigheter vilka är belägna i två olika kvarter. Fastigheterna tillhör samma ägare. Installationsarbetena i samtliga lägenheter har utförts i enlighet med en beställning från fastighetsägaren. Försäkringsvillkoren stadgar att *en självrisk avdras för flera skador som har uppkommit av samma orsak vid samma tillfälle*. Till att börja med har, oavsett under hur lång tid arbetet utfördes, alla 80 skador *orsakats* under en och samma arbetsinsats. I den bemärkelsen måste alla skadorna anses vara hänförliga till en och samma skadehändelse och därmed till *samma tillfälle*. Skadorna har däremot inte nödvändigtvis *uppkommit* vid *samma tillfälle*. Samtliga skador har orsakats av rörmokarens felaktiga arbetsmetod och alla skadorna måste därför även anses ha samma orsak. I enlighet med den praxis som har behandlats i avsnitt 2.3 och mot bakgrund av en naturlighets-/rimlighetsbedömning är min mening den att, oavsett om skadorna anses ha uppkommit på olika platser och vid olika tillfällen, skadorna har

¹⁵⁴ Se exempelvis SkVn 100/1977.

uppkommit i ett sammanhang och att de försäkringstekniskt tillsammans skall behandlas som en skada.¹⁵⁵

3.2.3.6 Serieskadeklausuler i ansvarsförsäkring

Som tidigare, i uppsatsens andra kapitel, har nämnts förekommer nuförtiden serieskadeklausuler i de flesta svenska försäkringsvillkoren för ansvarsförsäkring. Dessa klausuler stadgar som sagt i princip hur flerskador, vilka har orsakats av samma eller liknande egenskaper hos en eller flera levererade produkter och för vilka försäkringstagarens ansvar görs gällande, skall behandlas försäkringstekniskt och begränsar försäkringsbolagens ansvar. I klausulerna återfinns inget tidskriterium, eftersom produktansvarsskador i serieförlopp typiskt sett ofta pågår under en lång tid. Har flera skador uppkommit på grund av levererad produkt har det inte ansetts spela någon roll om skadorna har inträffat vid exakt samma tidpunkt. Avgörande tycks ha varit vilket orsakssamband skadorna har samt huruvida det är naturligt och/eller rimligt att behandla skadorna som en eller flera skador. Har flera skador uppkommit på grund av levererade produkter måste dessa skador rimligtvis behandlas som en skada oavsett om produkten har levererats till köpare i olika städer, varför, av naturliga skäl, inte heller något platskriterium återfinns i serieskadeklausuler.

Ett studium av olika försäkringsbolags¹⁵⁶ villkor för ansvarsförsäkring ger vid handen dels att serieskadeklausuler har utformats på olika sätt i olika försäkringsbolag, dels att serieskadeklausuler inom ett och samma försäkringsbolag ibland har givits varierande utformningar i olika typer av ansvarsförsäkringar. Dessa skillnader i utformning av serieskadeklausulerna medför skillnader i skyddet för serieskador; en vidare definition av serieskadebegreppet kan medföra ett mer begränsat ansvar för försäkringsbolaget eftersom flera skador tillsammans behandlas som en skada och maximalt ett försäkringsbelopp

¹⁵⁵ Detta exempel kan även appliceras på egendomsskada. Att skadorna har uppkommit av samma orsak är klart. Vad gäller kriterierna tid och plats har tidigare i uppsatsen antytts att dessa har större betydelse i fråga om egendomsförsäkring än i fråga om ansvarsförsäkring. Skadorna har som sagt inte nödvändigtvis uppkommit samtidigt, även om de kan anses ha orsakats samtidigt. Tidpunkten för varje skada är beroende av exempelvis hur ofta och mycket våtrummen används och det är möjligt att flera år har passerat mellan den första och den 80:e skadans inträffande. Sambandet i tid är således inte särskilt starkt. Detsamma gäller platskriteriet. Som tidigare har nämnts stadgar vissa försäkringsbolag (exempelvis Länsförsäkringar) att en självrisk dras för varje fastighet. I villkor där så inte anges är det tänkbart att platskriteriet kan anses vara uppfyllt beträffande skador som har uppkommit i flera fastigheter i samma kvarter. Det är dock inte lika säkert att platskriteriet anses vara uppfyllt i fråga om skador i fastigheter vilka ligger i olika kvarter (jämför exemplet med åskvädret och de skadade skolorna i avsnitt 3.2.2.5 ovan). Min bedömning är att i vart fall de skador vilka har ett någotsånär starkt samband i tid och som har inträffat i samma kvarter möjligtvis skall behandlas som en skada tillsammans. I övrigt måste skadorna behandlas separat, såtillvida en naturlighets-/rimlighetsbedömning inte leder till en annan slutsats.

¹⁵⁶ If, Zurich, Länsförsäkringar och Trygg-Hansa.

utbetalas för denna. Denna definition kan emellertid även medföra negativa effekter för försäkringsbolagen, nämligen i de fall försäkringsbolagen ”går miste om” ett stort antal självrisker till följd av att flera skador tillsammans behandlas som en skada. Långt ifrån alla de försäkringsvillkor jag har studerat innehåller några egentliga definitioner av vad som avses med serieskada. If:s villkor för kombinerad företagsförsäkring anger att *vid flera skador som orsakats av samma defekt hos en eller flera produkter* avdras en självrisk. I princip samma text kan utläsas ur Länsförsäkringars villkor. Zurich's motsvarande villkor anger något annorlunda att *inträffar flera skador till följd av ett och samma fel skall dessa anses som en skada och vid beräkning av högsta ersättning skall samtliga dessa skador hänföras till det försäkringsår då den första skadan inträffade*. Trygg-Hansa definierar serieskada som flera skador av samma typ som orsakats av *liknande* fel, defekter eller säkerhetsbrister hos en eller flera produkter. Denna definition i vilken Trygg-Hansa har valt ordet *liknande* istället för *samma* innebär enligt mig en bredare definition av serieskada och medför således ett mer begränsat ansvar för försäkringsbolaget. Frågan är hur långt ett försäkringsbolags ansvarsbegränsningar skall kunna dras innan det blir orimligt i förhållande till försäkringstagarens intresse. Villkorsnämndens praxis¹⁵⁷ och min analys förefaller dessutom tyda på att endast skador vilka har samma orsak skall behandlas som en skada.

If:s GLI-villkor¹⁵⁸ (1:1) och (1:2) samt bolagets GLI-villkor (2:1) och (2:2) för claims made anger att med serieskada avses samtliga skador som orsakats, eller påstås ha orsakats av samma slags skadebringande egenskap i en eller flera produkter oavsett när skadorna har inträffat och att med skadebringande egenskap även avses felaktig eller bristfällig information eller instruktion rörande produkten. GLI-villkoren (141:4) anger däremot att med serieskada avses flera skador som orsakats av identiskt samma defekt hos en eller flera produkter. Den förra definitionen förefaller vara vidare än den senare. Härav följer dels att det förekommer att ett och samma försäkringsbolag definierar serieskada på varierande sätt i olika försäkringsvillkor, dels att de olika försäkringsbolagen har olika definitioner av serieskada.

Som tidigare har påpekats i kapitel 2 kan ett serieskadeförlopp sträcka sig till tidpunkter både före och efter en försäkrings ikraftträdande. I fall när den första skadan i en serie har inträffat innan försäkringen träder ikraft måste det avgöras huruvida, och i så fall i vilken omfattning, försäkringen täcker serieskadan. Detsamma gäller när försäkringstagaren byter

¹⁵⁷ Se avsnitt 2.3.

¹⁵⁸ Global Liability Insurance; global ansvarsförsäkring.

försäkringsbolag eller ändrar sin försäkring hos samma försäkringsbolag. Underlåter försäkringstagaren att undersöka detta, eller underlåter försäkringsbolaget att undersöka om ett serieskadeförlopp redan pågår vid tecknande av en försäkring, kan det få enorma ekonomiska konsekvenser för parterna. Enligt min mening är det orimligt att kräva att försäkringsbolagen täcker en skada som har inträffat när försäkringstagaren har haft en annan försäkring hos ett annat försäkringsbolag eller ingen försäkring alls.

Skillnader i utformningen av serieskadevillkor innebär att serieskador kan ”falla mellan stolarna” när försäkringstagaren tecknar en ny försäkring eller byter försäkringsbolag. Utgångspunkten i Sverige är att försäkringar vilka baseras på den i avsnitt 2.2.2 nämnda inträffandeprincipen (vilket de flesta svenska försäkringar gör) endast täcker skador i den mån de har inträffat inom försäkringstiden. Vissa av de försäkringsvillkor jag har studerat anger dock att serieskada täcks endast under förutsättning att den första skadan inträffade under försäkringstiden. If:s och Länsförsäkringars villkor för ansvarsförsäkring i bolagens kombinerade företagsförsäkring saknar stadgande om att för täckning av serieskada krävs att den första skadan har inträffat inom försäkringstiden. Villkoren anger att försäkringen täcker skador vilka har inträffat inom försäkringstiden. Bolagen ansvarar således för de skador i en serie som inträffar inom försäkringstiden oavsett om den första skadan inträffade dessförinnan. If:s villkor anger dock att den självrisk som gällde vid den tidpunkt när den första skadan i serien inträffade skall dras. Enligt min mening innebär detta att If kan nödgas tillämpa en självrisk som gällde i en tidigare försäkring och som kanske till och med fastslogs av ett annat försäkringsbolag i de fall försäkringstagaren har bytt försäkring. If:s GLI-villkor och Trygg-Hansas villkor för kombinerad företagsförsäkring, anger däremot att försäkringen täcker serieskada endast i den mån den första skadan i serien inträffar under (den aktuella) försäkringstiden. Även Zurich förefaller ha förutsett detta eftersom bolaget i sina villkor anger att *vid skador som inträffar till följd av ett och samma fel har den försäkrade att svara endast för den självrisk som gäller vid den tidpunkt då första skadan inträffar och försäkringen är i kraft*. Försäkringen täcker således serieskada endast i den mån den första skadan inträffade inom försäkringstiden. Den förutnämnda utformningen i If:s och Länsförsäkringars villkor, att endast de skador i en serie som inträffar inom försäkringen täcks, medför således dessutom att försäkringen inte omfattar skador som inträffar efter försäkringstidens slut. Utformningen av If:s GLI-villkor synes däremot tyda på att även skador i en serie vilka inträffar efter försäkringstiden täcks (under tidigare nämnda förutsättning att den första skadan i serien inträffade under försäkringstiden). Trygg-Hansa har i sin serieskadeklausul en annorlunda

begränsning eller kompromiss beträffande ansvar för serieskador som jag inte kan finna i något av de andra försäkringsbolagens serieskadeklausuler. Trygg-Hansa stadgar nämligen att försäkringen täcker efterföljande skador i en serie endast i den mån de inträffar inom sex år från den första skadans inträffande.

Tillämpas i försäkringen istället claims made-principen kan vid byte eller ändring av försäkring (det nya) försäkringsbolaget komma att hållas ansvarigt för en serieskada vars första skada inträffade innan försäkringens ikraftträdande och som kanske inträffade medan en annan försäkring var i kraft. Avgörande enligt claims made-principen är ju att det första ersättningskravet ställs under försäkringstiden. Kombinerar sådana försäkringsvillkor med en bestämmelse om att skador vilka har inträffat före ett visst retroaktivt datum (före försäkringens ikraftträdande) inte omfattas av försäkringen kan försäkringsbolaget ändå till viss del begränsa sitt ansvar. Bolaget ansvarar i sådant fall inte för de skador i en serie vilka har inträffat före det retroaktiva datumet.

Skulle försäkringstagaren byta försäkringsbolag finns risk för att försäkringstagaren erhåller dubbelt försäkringsskydd. Så kan bli fallet när det förra försäkringsbolaget tillämpade inträffandepincipen och hade en serieskadeklausul, och det nya försäkringsbolaget tillämpar claims made-principen och har en serieskadeklausul som stadgar att serieskada ersätts i den mån det första ersättningskravet i anledning av serieskadan ställs under försäkringstiden. Det förefaller vara orimligt att försäkringsbolaget täcker en skada som har inträffat exempelvis medan försäkringstagaren hade en annan försäkring (eller för den delen ingen försäkring alls). För sådana situationer är det viktigt att försäkringsbolagen har en klausul vilken stadgar ungefär att *om ersättning för en serieskada, såsom sådan skada definieras även i villkoren för tidigare gällande försäkring, kan krävas (eller i vart fall kunde krävas) i enlighet med de villkoren, kan ingen ersättning erhållas genom nu gällande försäkring* och att detta skall gälla även i de fall när det tidigare gällande försäkringsbeloppet är fullt utnyttjat. Ett sådant stadgande har jag funnit i If:s GLI-villkor (Allmänna villkor GLI 1:2) och (Claims made 2:1), men däremot inte i samma försäkringsbolags GLI-villkor (Försäkringsvillkor A 141:4). Inte heller i villkoren för If:s ansvarsförsäkring i den kombinerade företagsförsäkringen eller i de övriga försäkringsbolagens försäkringsvillkor har jag funnit något sådant stadgande.

4 Sammanfattning och slutsatser

Beroende på hur försäkringsbolagen utformar sina försäkringsvillkor kan valet av skadebegrepp i villkoren påverka omfattningen på försäkringsbolagens ansvar. Bortsett från eventuella begränsningar vad gäller antalet försäkringsbelopp per år, torde ett stadgande om att *en självrisk avdras vid varje skadetillfälle/-händelse* medföra att flera skador vilka alla har orsakats av samma skadehändelse¹⁵⁹ försäkringstekniskt skall behandlas som en skada. Ett villkorsstadgande i stil med att *en självrisk avdras vid varje skada* torde i större grad föranleda en bedömning av de kriterier jag har behandlat i uppsatsens analysdel. De skador vilka efter en bedömning av dessa kriterier kan anses ha ett starkt samband, skall i försäkringens bemärkelse tillsammans behandlas som en skada. Förefaller sambandet vara svagt eller är bara något av kriterierna uppfyllt, skall flera skador ändå behandlas som en under förutsättning att det vid en helhetsbedömning och med beaktande av parternas intressen kan anses vara naturligt och/eller rimligt.

Flera egendomsskador vilka har ett starkt tids- eller plats samband och vilka i vart fall till viss del har en gemensam orsak (något orsakssamband), bör försäkringstekniskt tillsammans behandlas som en skada. Oavsett vilka sådana samband flera egendomsskador har och oavsett hur starka sambanden är, måste vid varje flerskadefall en helhetsbedömning göras av huruvida det är naturligt och/eller rimligt att flera skador behandlas som en. Ett starkt samband i tid kan kompensera ett svagare samband i rum. Härvid bör hänsyn tas även till om en skadas inträffande har ökat risken för efterföljande skador. Viss hänsyn bör dessutom tas till om flera inträffade skador har gemensamma, bakomliggande förhållanden, såsom en gemensam aktion eller avsikt. För skador vilka enligt en sådan här bedömning skall behandlas som en enda skada skall endast en självrisk avdras och försäkringstagaren kan för skadorna maximalt erhålla ett försäkringsbelopp.

Flera ansvarsskador bör, i den mån de har uppkommit under ett och samma (på något sätt sammanhängande) tillfälle och därtill av samma orsak¹⁶⁰, tillsammans behandlas som en skada. Så bör ske även om skadorna har uppkommit på skilda platser. Har skadorna uppstått under utförandet av en arbetsinsats, oavsett om denna utförs av en eller flera personer på uppdragstagarens/säljarens sida, får skadorna i enlighet med kriterierna naturlighet och

¹⁵⁹ Vad som kan anses avses härmed framgår av avsnitten 2.1.3 och 3.1.

¹⁶⁰ Se definition härav i avsnitt 2.3 och 3.2.3.

rimlighet anses ha uppkommit vid samma tillfälle, oavsett under hur lång tid arbetet har pågått.¹⁶¹ Har skadorna uppkommit på grund av en felaktig arbetsmetod, en felaktig arbetsorder, felaktigt konstruktionsmaterial eller dylikt, anses skadorna ha samma orsak.

Mot bakgrund av vad som har framkommit i denna uppsats och med hänsyn till försäkringsbolagens intresse av att begränsa sitt ansvar, borde enligt min mening en lämplig utformning av en serieskadeklausul eller teori att utgå ifrån vara:

Alla skador vilka har orsakats av samma situation/förhållande, handling/icke-handling eller defekt/fel eller vilka har orsakats av en serie sammanhängande händelser och för vilka försäkringstagarens ansvar görs gällande skall, i syfte att fastställa självrisk och försäkringsbelopp, tillsammans behandlas som en skada. För sådana skador skall endast en självrisk avdras och försäkringsbolaget ansvarar för skadorna upp till ett försäkringsbelopp.

Med denna formulering torde den faktiska bakomliggande och för försäkringen relevanta orsaken likställas med den effektiva skadehändelsen. För att förhindra ett alltför stort utrymme för tolkning och för att förhindra att klausulen får effekten av en så kallad slasktratt, kan försäkringsbolagen på något sätt behöva ange att om de skador vilka är för handen passar in i en kategori, såsom att de är orsakade av samma handling, kan de inte samtidigt passa in i en annan kategori, oavsett om skadorna uppfyller kriterierna i den första kategorin eller ej. Försäkringsbolagen måste härutöver göra vissa överväganden beträffande den första skadans inträffandetidpunkt och skador vilka inträffar efter försäkringstidens slut. För försäkringsbolagen torde den bästa lösningen vara att stadga att ersättning utgår endast för skador vilka inträffar inom försäkringstiden och att de ersätts endast i den mån den första skadan i en serie inträffar inom försäkringstiden.

Det är min samlade bedömning att försäkringsbolagen genom uttryckliga definitioner bör förtydliga sina villkor i fråga om flerskador och hur de skall behandlas. Bristerna är kanske mest påtagliga vad gäller egendomsförsäkring. Jag anser att de i uppsatsen behandlade kriterierna bör framgå av definitionerna i försäkringsvillkoren. Villkoren bör dessutom ange vad det innebär att flera skador behandlas som en. Ofta framgår att endast en självrisk dras, men villkoren är inte lika tydliga beträffande försäkringsbelopp. Sådana definitioner torde

¹⁶¹ Jag menar dock inte att arbetet kan pågå i all oändlighet.

förenkla för båda parter, minska osäkerhetsmomentet och öka förutsebarheten. Detta gäller även definitioner av serieskada och bolagen måste dessutom uttryckligen klargöra huruvida försäkringen täcker serieskada vars första skada har inträffat innan försäkringstidens början samt huruvida försäkringen täcker skador i samma serie vilka inträffar efter försäkringstidens slut. I dagsläget framgår detta inte alltid i klartext. Olika försäkringsbolag har varierande utformningar på serieskadeklausuler, vilket bör uppmärksammas till exempel när en försäkringstagare byter försäkring eller försäkringsbolag eftersom olika utformningar medför olika konsekvenser.

5 Käll- och litteraturförteckning

Tryckt material

Litteratur

- Bengtsson, Bertil, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden, II. Försäkringsskyddet, Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 17:2, 1960
- Bengtsson, Bertil, Försäkringsavtalsrätt (manus, april 2005), Norstedts Juridik, 2006
- Blomstrand, Severin, Broqvist, Per-Anders, Lundström, Rose-Marie, Produktansvarslagen – en kommentar m.m., Norstedts Juridik, 2002
- Dahl, Børge, Erhvervs- og produktansvarsforsikring – Almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer, Forlaget Forsikring, 1987
- Hanson, John, Henley, Christopher, All Risks Property Insurance, Lloyd's Of London Press Ltd, 1995
- Hellner, Jan, Försäkringsrätt, 2:a omarbetade uppl., Försäkringsjuridiska Föreningens Publikation Nr 15, 1965
- Hornsberg, Jan, Lett, Georg, Erhvervs- og produktansvarsforsikring, G-E-C Gads Forlag, 1993
- Jønsson, Henning, Kjærgaard, Lisbeth, Dansk Forsikringsret, 8 uppl., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003
- Lyngsø, Preben, Dansk Forsikringsret, 7 udg., Jurist- og økonomforbundets forlag, 1994
- Nationalencyklopedins ordbok, Bokförlaget Bra Böcker, 2004
- Persson, Ulf, Skadestånds- och försäkringsrättsliga studier, P.A. Norstedt & söners förlag, 1962
- Radetzki, Marcus, Orsak och Skada – om tolkning av ansvarsbärande orsaksvillkor i avtal om egendomsförsäkring, Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet (Jure AB), 1998.
- Schmidt, Folke, Faran och försäkringsfallet – en försäkringsrättslig studie, IV, Gleerup, 1943
- Ullman, Harald, Försäkring och ansvarsfördelning, Iustus förlag, 1999.
- Wilhelmsen, Trine-Lise, Egenrisiko i skadeforsikring, Sjørettsfondet, 1989
- Wilhelmsen, Trine-Lise, The distinction between one and more than one insured event, Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner, Nr 80, 2003

Tidskrifter

- Lett, Georg, Serieskadeklausuler i ansvarsförsäkring, NFT 1992 s 56 ff

Rättsfall

Svenska

NJA 1946 s 576

Norska

ND 1974.103 NH SUNVICTOR (Rt. 1974.410)

Rt. 1977.985 NH VESTFOLD I.

Rt. 1984.1190 NH TRØNSNES

Engelska

South Staffordshire Tramways Company Ltd v. Sickness and Accident Assurance Associations [1891] 1 QB 402
Forney v. Dominion Insurance Company Ltd [1969] 1 WLR 928
Kelly v. Norwich Union Fire Insurance Society [1989] 2 All ER 888
Mitsubishi Electric UK Ltd v. Royal Insurance [1994] 2 Lloyd's Rep. 249
Kuwait Airways Corp. v. Kuwait Ins. Co. [1996] 1 Lloyd's Rep. 664
Mann and Holt v. Lexington Ins. Co. [2001] 1 Lloyd's Rep. 1

Nämndsfall

Skadeförsäkringens Villkorsnämnd

SkVn 12/1961
SkVn 100/1077
SkVn 61/1978
SkVn 62/1978
SkVn 138/1982
SkVn 163/1982
SkVn 58/1993
SkVn 67/1994
SkVn 1/1998

Forsikringsskadenemnda (Norge)

FSN 1882
FSN 2079
FSN 2464
FSN 2504
FSN 3060

Ankenævnet (Danmark)

AK 27.212

Övrigt

Ullman, Harald, Föredrag författat 2005-03-23 inför If Skadeförsäkrings ansvarskonferens 2005-04-04

Försäkringsvillkor

If Skadeförsäkring, Kombinerad företagsförsäkring, Allmänna försäkringsvillkor K 708:12, 1 Januari 2006
If Skadeförsäkring, Global ansvarsförsäkring, Försäkringsvillkor A 141:4
If Skadeförsäkring, Global ansvarsförsäkring, Allmänna villkor GLI 1:1, 2004-12-01
If Skadeförsäkring, Global ansvarsförsäkring, Allmänna villkor GLI 1:2, 2006-01-16
If Skadeförsäkring, Global ansvarsförsäkring, Claims made, Försäkringsvillkor GLI 2.1
If Skadeförsäkring, Global ansvarsförsäkring, Claims made, Allmänna GLI 2.2
Länsförsäkringar, Kombinerad företagsförsäkring, V 065:9(28)

Trygg-Hansa, Kombinerad företagsförsäkring

Zurich, Kombinerad företagsförsäkring, Allmänna villkor ZS 12:7

Internet

Sidley, Austin, Brown & Wood, 2001 Insurance Law report, Volume 9, Number 1, 2001,
<http://www.sidley.com/db30/cgi-bin/pubs/RLR.pdf>, 2006-04-24 kl 16:33 (2006)